СТЕНОГРАМА

комітетських слухань на тему: "Деокупація та реінтеграція тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя: нові виклики в умовах широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України"

22 вересня 2022 року

Веде засідання перший заступник голови Комітету ТКАЧЕНКО М.М.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Доброго дня, всім присутнім! Радий вітати вас у цьому залі. Також вітаю учасників, які приєдналися до нас онлайн у режимі відеоконференції. Сподіваюся, що всі нас бачать та чують. Дякую за те, що з нами.

Окрема подяка нашим міжнародним партнерам, зокрема представникам посольств США, Великої Британії, Франції, Німеччини та Італії, а також представникам парламенту Республіки Естонія та Сейму Республіки Латвія, які у віддаленому режимі знайшли час приєднатися до нашого заходу.

За ініціативою Голови Верховної Ради України Руслана Олексійовича Стефанчука та відповідно до затвердженого плану роботи наш Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій, національних меншин і міжнаціональних відносин сьогодні проводить слухання на тему: "Деокупація та реінтеграція тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя: нові виклики в умовах широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України".

Відповідно до вимог статті 29 Закону України "Про комітети Верховної Ради України" народним депутатам України, членам комітету та присутнім надано аналітичні та довідкові матеріали з питань, які сьогодні розглядатимуться. Отже, можемо розпочинати.

Тема, яку сьогодні ми будемо обговорювати, обрана не випадково. З 2014 року, коли Російська Федерація всупереч діючим нормам міжнародного права здійснила акт агресії проти України та окупувала Автономну Республіку Крим і місто Севастополь. Деокупація Кримського півострова стала одним з ключових завдань для всіх органів державної влади. Протягом всіх наступних років в Україні напрацьовувалися основні підходи до деокупації та реінтеграції Криму, приймалися стратегічні документи, зокрема Стратегія деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, які і визначали політику держави в цьому напрямку. Однак війна, яка була розпочата проти України у 2014 році, шляхом окупації Кримського півострова, а в подальшому і деяких територій Донецької та Луганської областей у 2022 році переросла в цинічне повномасштабне вторгнення російського агресора на територію нашої держави.

З цього часу роль та місце окупованої території Автономної Республіки Крим у прямому військовому протистоянні України та Росії набули вже нових акцентів – Крим став ключовим плацдармом для нападу Росії на півдні нашої держави, плацдармом, який ретельно готувався протягом майже восьми років його окупації.

2022 рік змінив дуже багато, люди переглянули свої цінності, а держава має переглянути свою політику з урахуванням тих викликів, які перед нею постали. Саме тому ми сьогодні проводимо ці слухання. Ми хочемо почути від органів державної влади, від громадських, наукових та міжнародних організацій, якими вони бачать основні кроки деокупації та реінтеграції Кримського півострова в нових реаліях. З якими проблемами стикаються органи виконавчої влади під час реалізації діючих нормативно-правових актів? Як саме депутатський корпус може допомогти?

В серпні місяці цього року був проведений другий саміт Кримської платформи. Зараз триває підготовка до першого парламентського саміту, який відбудеться 24-го або 25-го… Олександр Сергійович?

КОРНІЄНКО О.С. 25-го.

ГОЛОВУЮЧИЙ. 25-го. Дякую. 25 жовтня 2022 року в столиці Хорватії, місті Загребі. Дійсно, у 2022 році змінились обставини, але цілі у всіх нас єдині, ми робимо одну справу і маємо одну спільну мету – повна деокупація всіх українських територій.

Шановні учасники, на наших слуханнях сьогодні присутній Перший заступник Голови Верховної Ради України – Олександр Корнієнко. Саме він є одним з ініціаторів даного заходу.

І тому з задоволенням, Олександр Сергійович, вам слово.

КОРНІЄНКО О.С. Дякую, пане Максиме.

Вітаю всіх колег хто нас чує і тут і там. І, сподіваюся, що нас почують і там, про що ми говоримо, теж. І у мене була ініціатива, щоб ми на якомусь етапі забезпечили переклад кримськотатарською мовою, чи це зараз буде, чи потім вже готового стріму. Я думаю, що нам важливо, знаєте, непросто пам'ятати про Крим як це було там якийсь час, а щодня щось робити для того, щоб цей день повернення повноцінного Криму в нашу родину, він був якнайшвидше.

У нас дійсно буде дуже важливий розвиток Кримської платформи, яку Президент Зеленський в 2021 році започаткував, був інавгураційний саміт минулого року. І вже на інавгураційному саміті ми говорили з колегами, з президентами, з головами урядів, з головами делегацій про те, що така ініціатива точно повинна мати парламентський вимір. Тому що парламенти це в демократіях, а ми маємо справу з демократіями, і ми є демократією, слава Богу. Це все-таки таке, знаєте, серце країни, де всі настрої суспільні, всі от переживання всі відображаються завжди. І нам дуже важливо з парламентарями теж почати цей процес обговорення тих речей, які нас турбують. І, звичайно, це буде і збільшувати наш потенціал інституційний.

Тому що, як ми розуміємо, та кількість держав, яка долучається до Кримської платформи на рівні виконавчої влади – це вже такі дуже серйозні цифри. І в цьому році ми бачили дуже серйозну підтримку. І за цей рік у нас якраз є завдання додати до цього парламенти, я кажу в множині, тому що їх має бути багато, і в усіх них має бути підтримка наших ініціатив і Кримської платформи зокрема.

Ми працюємо зараз над тим, щоб в результаті саміту були створені групи підтримки Кримської платформи в багатьох парламентах, принаймні в Євросоюзі. І також працюємо над створенням окремої мультикраїнної такої групи U4C ми її назвали, тому що вже існує група U4U і ми так U4C (United for Crimea), вона буде об'єднувати парламентарів з різних країн. Звичайно, старт і запуск цього процесу відбудеться завдяки саміту Кримської платформи 25 жовтня, на який вже запрошено дуже багато спікерів і керівництв парламентів, і багато підтверджує. І ми ще таку створюємо унікальну можливість, що країни з двопалатними парламентами керівники обох палат будуть присутні, да, тобто ми максимальну присутність максимально забезпечуємо колегам. Дуже вдячні хорватський стороні. Не знаю, чи є їх представники. Може, на zoom є там представники посольства. Дуже вдячний за те, що там є таке серйозне плече підтримки. Ми як би разом можемо це зробити і офлайн також.

Щодо самих тем, з якими ми виходимо, зрозуміло, що вони у нас стало продовжують бути присвячені деокупації Кримського нашого півострова. І, звичайно, нові аспекти нам потрібно на них звернути увагу чому? Тому що так вийшло, що для нас це не нове, а для світу, вони чомусь думають, що це нове. Ми говорили ще з 14-го року, що це буде військова база. Ну, говорили ж, правда, починаючи з перших захоплень, з перших танків, з перших "зеленых человечков". Нам казали: "Та ні, а це там вони там це, давайте домовимося, Росія там і так далі". Ми казали, десь починаючи з 15-го року, коли почались масові вже строки, да, нашим колегам з опозиції кримськотатарської в першу чергу, що це будуть репресії і нехтування прав

людини і так далі. Теж на це закривали очі. Потім пішла тема про екологію. Зараз, виявляється, що це супер всіх почало непокоїти, да, і що там відбувається з екологією.

Ми багато говоримо, продовжуємо і будемо говорити про безпеку чорноморську. Зрозуміло, що це Крим – це головний наш в цій дискусії…, головне, про що треба, з чого треба починати розмову і так далі. Тому я думаю, що зараз якраз прийшов час нам, знаєте, звірити з світом годинники щодо питання Криму. І ми дуже, насправді, обнадійливі чуємо зараз останнім часом думки з боку світових лідерів і з боку світової спільноти і я думаю, що це все дасть свої обов'язково результати, навіть в найближчому часі.

Наша буде підтримка зростати, зокрема парламентська і я сподіваюся, що після саміту Кримської платформи і створення цих мережі груп підтримки, і одної і об'єднаної групи, ми будемо виходити на якісь конкретні рішення парламентів, які нам будуть допомагати в наших процесах. Це можуть бути і заяви політичні і я б не зменшував їх роль, тому що насправді їх зараз немає, а коли чогось немає і воно з'являється, вже добре, вже плюс.

Друге – це звичайно врахування питання Криму в усіх можливих, на усіх можливих майданчиках і у вимірах демілітаризації, і у вимірах безпеки Чорноморського басейну, і у вимірах екологічних і звичайно права людини і забезпечення якихось базових речей. Тому що ми розуміємо, що одне з питань цих слухань і чому ми їх ініціювали, зокрема з Головою Верховної Ради – це те, що навіть ті напрацювання, які у нас були по полегшенню життя наших громадян в Криму, от за останні пів року навіть вони вже нанівець йдуть. Тому що у нас немає фізичного зараз доступу у людей до України, скажемо так до ЦНАП і так далі напряму, як це раніше було, зараз це ще одна окупована область, яку я сподіваюсь ми все-таки звільнимо, але зараз це так. І ті гуманітарні проблеми, організаційні, які у людей виникають, вони, насправді, тільки погіршились.

Відбій повітряної тривоги, можна з легким серцем працювати далі, сподіваюсь, що наше ПВО, так би мовити, попрацювало, зараз почитаємо.

Тому дуже дякую всім за відгук. Дякуємо за таке широке представництво, ми насправді, знаєте, ми розуміємо, що нам буде з чим їхати в Загреб, в контентному плані, за допомогою міжнародних партнерів ми створимо по результатам цих слухань такий певний гайд на англійській мові, який наша делегація буде вже конкретно дарувати, вручати спікерам, вручати колегам, депутатам він буде в електронній формі. І, звичайно, всі матеріали, які вже створені ми до цього долучимо, зокрема, у нас була ідея насичувати всі ці речі свідченнями людей. Ми бачимо, що тут вже багато цього є, і ми в наш гайд ми обов'язково це додамо, щоб це була не просто канцелярщина якась, а, щоб це були реальні враження ... *(Не чути)* ... як вони живуть, що відбувається.

І користуючись такою, на жаль, не дуже веселою нагодою. Вчора, я так розумію, був суд над Наріманом і колегами, їх знов засудили, що яке там 15 років, чи скільки, 17. Було звернення Верховної Ради щодо несправедливості цих арештів. Нагадаю, це наш колега, який був на минулій Кримській платформі, його заарештували на наступний день після повернення, чи за пару днів, тобто це дуже зрозумілий хід з боку Росії був.

Тому давайте, як результат наших слухань звернемося ще раз до світового співтовариства, можливо, у формальній формі від комітету, від керівництва Верховної Ради до парламентів світу, дамо цьому місце на Кримській платформі щодо незаконних і абсолютно антиправових дій щодо наших громадян в Криму з боку Російської Федерації.

Дякую вам всім. Гарної нам всім роботи.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо, Олександр Сергійович, за повну підтримку та вашу ініціативу з питання деокупації Криму та з організації цього заходу.

Дякуємо.

Мені дуже приємно, що в нашому заході бере також участь заступниця Голови Верховної Ради України Олена Кондратюк. Вона, на жаль, в онлайні, але ми вас дуже чекали. Тому, Олена Костянтинівна, прошу вас до слова.

КОНДРАТЮК О.К. Доброго дня, шановні колеги!

Ви бачите, що ми з Олександром Сергійовичем офлайн і онлайн, тому абсолютну присутність як раз забезпечуємо зі всіх сторін.

Я ще раз вітаю всіх і хочу привітати, відзначити абсолютну важливість і актуальність сьогоднішніх комітетських слухань з питань деокупації і реінтеграції тимчасово окупованих територій Автономної Республік Крим. Фактично вони зараз у нас відбуваються можна навіть сказати в парламентському вимірі, не тільки в комітетському. Оскільки ми бачимо, що дуже багато людей долучилися, сподіваюся, що сьогодні буде дуже плідний результативний день. Звичайно, що ми всі мусимо констатувати, що фактично повномасштабна війна Росії проти України чітко продемонструвала, що деокупація Криму має велике значення не лише для України, але й для всієї Європи, це і для регіональної безпеки, для стабільності, а також і для глобальної продовольчої безпеки. І все більше наших партнерів усвідомлюють необхідність зупинити агресора та притягнути його до відповідальності. Переконана, що це в тому числі і прямий наслідок створення і діяльності Кримської платформи, на базі якої і було успішно проведено два міжнародні саміти за участі світових і європейських лідерів. Україні разом із учасниками Кримської платформи, як на мене, вдалося перешкодити планам Росії зняти питання деокупації Криму зі світового порядку денного як такого. А звичайно, що завдяки нашим Збройним Силам України питання звільнення Криму зараз вже не буде винесено за жодні дужки, на що так сподівався насправді Кремль.

Бачимо все більше розуміння світової спільноти, що єдиною гарантією та умовою припинення російсько-української війни є якраз деокупація всієї території України, включно з Кримом.

Насправді, шановні колеги, я від самого моменту заснування Кримської платформи, як віцеспікерка Верховної Ради пропонувала і відстоювала посилення саме цього формату за допомогою парламентської

дипломатії, бо ми маємо величезний потенціал для просування ідеї Кримської платформи серед європейських парламентів і це дуже важливо, дієво, враховуючи той факт, що більшість країн Європейського Союзу - це парламентські республіки. І завдяки якраз парламентській дипломатії ми можемо просувати питання Криму дуже й дуже актуально і активно.

За останні вісім місяців в рамках якраз парламентської дипломатії, забезпечення євроінтеграційних прагнень України ми разом з моїми колегами по президії відвідали десяток країн Європейського Союзу з робочими поїздками. І ми якраз активним фронтом єдиним адвокували надання Україні статусу кандидатства на членство до Європейського Союзу. І серед наших друзів і партнерів з європейських парламентів також під час зустрічей високого рівня з президентами, прем'єрами, спікерами звучало питання якраз Кримської платформи. І при цьому на кожній такій зустрічі ми піднімали якраз парламентський вимір Кримської платформи. І необхідності створення таких платформ у кожному європейському парламенті та по відповідних груп підтримки, про які говорив також і Олександр Сергійович, це якраз і є нашим спільним завданням.

Ми також говорили про необхідність посилення законодавчих засад політики невизнання спроби анексії Криму. Тому, звичайно, що ми всі значні сподівання покладаємо на Перший Парламентський саміт, який готується до проведення 25 жовтня в Загребі, в Хорватії. Ми активно до нього дійсно готуємося. Ми дуже дякую нашим хорватським партнерам за ініціативу таку, яку вони проявили, щоб саме в них відбувся цей саміт. І цей саміт офіційно започаткує, як на мене, вже такий парламентський вимір міжнародної Кримської платформи. Дай бог, щоб це був такий видимий публічний результат попередньої парламентської дипломатичної роботи, що була пророблена нами всіма. Я хочу тут відзначити і профільні комітети Верховної Ради, і наші групи дружби, а також і міжфракційне об'єднання "Кримська платформа", яка дуже багато зробила якраз для просування питання і незабування про питання Криму.

До участі в саміті в Загребі попередньо запрошено 180 гостей зі 130 країн. І як уже говорили мої колеги, це керівники парламентів, президентка Європейського Парламенту, керівники парламентських асамблей. Я дуже очікую, що буде наприкінці саміту прийнято якусь спільну заяву, яка якраз оновить, освіжить всі питання, які стосуються, звичайно, Кримської платформи. Але вважаю, що однією з головних тем Парламентського саміту має стати якраз обговорення проблеми захисту прав людини в Криму і незаконне засудження окупаційним судом Росії в Криму одного з лідерів кримськотатарського руху Нарімана Джелялова до 17 років позбавлення волі. Напевно, з цього і повинна початися якраз наша Кримська платформа в Загребі. Причому, дійсно, треба доєднатися до слів Першого заступника Голови Верховної Ради пана Корнієнка і сказати про те, що ми можемо зробити спільну заяву, яку вже зробило міжфракційне об'єднання в парламенті, ми можемо до нього доєднатися, а також посилити цей тиск публічний довкола цього питання.

І ще раз хотіла би сказати про те, що формат, який ми повинні проводити далі в частині Кримської платформи, є просто загрозливим для Росії. І це також ставить відповідальне завдання перед усіма нами, хто об'єднався довкола Кримської платформи, добиватися реального звільнення усіх мешканців Криму, які просто стали політичними в'язнями Кремля.

Я переконана ще раз, що парламентський саміт стане ще одним свідченням єдності. Єдності міжнародної спільноти у відстоюванні норм міжнародного права, прав і свобод людини, незмінної нашої улюбленої формули, що Крим – це Україна.

Я теж дякую всім за таку можливість взяти сьогодні участь у цьому, гарному такому форматі. Бажаю всім гарної роботи, плідної. Дуже рада всіх бачити, хоча б навіть в онлайн. Дякую, шановні колеги.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Олена Костівна, від нас від усіх також дякуємо за вашу участь, за ваш виступ.

Переходимо далі. Не можу не відзначити особливу роль постійного представника Президента України в Автономній Республіці Крим Таміли Ташевої у всіх заходах, які спрямовані на вирішення питань щодо деокупації та реінтеграції Кримського півострова.

Таміла Равілівна, вам особлива подяка за ту важливу і кропітку роботу, яку ви постійно виконуєте. І прошу вас до вітального слова.

ТАШЕВА Т.Р. Дякую дуже. Доброго здоров'я всім! Слава Україні!

Мені здається, дуже важливо відзначити, що після повномасштабного вторгнення ми справді тривалий час, і спочатку з паном Дмитром Лубінцем, обговорювали, що для нас дуже важливо дійсно провести парламентські слухання або міжкомітетські слухання. І в підсумку ми маємо дійсно такого дуже високого рівня комітетські слухання, ми маємо дуже високий рівень представництва на цих комітетських слуханнях.

І дуже важливо, що тема Криму, незважаючи на те, що ми маємо повномасштабне вторгнення, величезні дійсно втрати людські як цивільного населення, наших військових, знищена інфраструктура, але ми продовжуємо як на міжнародному рівні, так і всередині нашої держави говорити про те, коли почалася війна і з чого почалося все, да. І що світовий порядок, припинення порушень прав людини на території нашої держави і, зокрема, на території Кримського півострова відбудеться після його повної деокупації.

Тому слова Президента про те, що Україна не піде на жодні компроміси щодо територіальної цілісності, хто б там нам що не говорив, які би експерти за кордоном не починали нас, можливо, підсувати до якихось розмов щодо цього, що ми на них ніколи не підемо. І що дуже важливо, що Президент неодноразово заявляв, що Україна сама буде вибирати шлях, яким чином вона буде звільняти наші території.

І це, мені здається, дуже важливі тези, які звучать від Президента. І дійсно я погоджуюся абсолютно з усіма колегами, які виступали до мене, що

наші міжнародні партнери це чують, а ключове – це чують наші люди на території півострова.

Звісно, що не можу не відзначити те, що відбувалося завдяки нашим Збройним Силам на території півострова, да, як люди це називають як всередині Криму, да, бавовною, так і на території всієї материкової частини України. Насправді відгуки про це як би є і відповідно реакція людей на території півострова.

В мене дуже часто питали, чому в Криму не було протягом восьми років відкритого спротиву. Але потрібно розуміти, в яких умовах живе Крим і що було в 14-му році і в 2022 році. Тому що зараз ми маємо кардинальну різницю 14-го і 22-го року в чому? Що зараз є сильна влада, на яку може розраховувати український народ, і в тому числі в Криму, в нас є Збройні Сили України, чого в нас, на жаль, не було в 2014 році, я маю на увазі на момент вторгнення Росії, тому що армія була зруйнована і, на жаль, люди в Криму не могли очікувати, що, вчинивши активний спротив в 2014 році, їм буде на кого розраховувати.

Це дуже великі різниці і тому зараз люди, бачачи, які дії здійснює українська держава, в тому числі у військовому плані, що держава робить для повернення контролю над нашими територіями, і тут можна згадувати багато про що, і стратегію, яку ми сьогодні будемо обговорювати, і питання Закону про корінні народи, який ми нарешті прийняли на 30-й рік української незалежності. Звісно, що Кримська платформа, ініційована Президентом української держави, це і реконструкція КПВВ, про які сьогодні вже багато згадували, звісно, що наші люди це бачать, і саме тому цей спротив в Криму зараз ми бачимо і він є відчутним.

Це не лише Наріман Джелялов або Асан та Азіз Ахтемови – брати, яких засудили, дійсно, вчора до 17, 15 і 13 років відповідно. Це і Богдан Зіза, я не можу не згадати про це ім'я, який облив жовтою та блакитною фарбою євпаторійську окупаційну адміністрацію і кинув туди запалювальну суміш для підсилення свого слова, який нещодавно написав листа до нас, до

українців, назвавши Україну своєю матір'ю, і що він довго не говорив, на жаль, зі своєю матір'ю. Да, такі алегоричні, такі висловлювання він використовував для цього. Тому це дуже важливо.

Зараз ми знаємо про 144 особи, які були притягнені до відповідальності на території півострова за адміністративними статтями, але саме ті люди, які чинили спротив, які говорили: "Ні війні!", які говорили: "Зупиніть війну!", які говорили, що слава Збройним Силам України, і про цих людей теж потрібно говорити, саме заради таких людей і заради всіх, звісно що, які проживають на території півострова, ми і працюємо. Тому, дійсно, нам важливо посилювати внутрішній трек Кримської платформи, як ми говоримо, тому що, як відомо, він працює, Кримська платформа, на двох напрямках – зовнішньому і внутрішньому. Дуже важливо прийняти ті законодавчі акти, які тривалий час в нас трошечки пробуксовували. Ми з паном Олександром, з першим віцеспікером, власне, про це теж говорили, що дуже важливо, щоб підсумками і наших цих сьогоднішніх комітетських слухань, і загалом роботи з нашими парламентарями, з міжфракційним об'єднанням "Кримська платформа", з першим парламентським самітом Кримської платформи, щоб ми вийшли на конкретні результати. Я впевнена, що ми зможемо це зробити.

Тому я щиро вдячна ще раз всім присутнім, всім, хто долучається до напрацювання тих чи інших законодавчих ініціатив, у нас дуже багато планів. По дорученню Президента ми розробили і стратегію економічного відновлення Криму, і окремі складові зараз пропрацьовуємо щодо першочергових кроків щодо відновлення контролю над нашою територією. Це безліч питань, на жаль. Це і питання амністії, і люстрації, це питання громадянства Російської Федерації, як ми будемо ставитись до тих громадян, які приїхали на територію Кримського півострова і перебувають незаконно на території Криму. Це і питання власності, і це питання судових рішень, і так далі, і так далі.

Тому, звісно, що після деокупації у нас буде тривалий процес реінтеграції цих територій. І над цим ми вже маємо працювати, тому що

Росія, коли приходила в Крим, вони прийшли з усіма готовими рішеннями. Ми так само маємо розуміти, що одразу, в перший день повернення нашого контролю, як ми зайдемо зі Збройними Силами України, представникам влади і так далі на територію півострова, ми маємо мати чіткий план дій. І от, власне, я сподіваюсь, що найближчим часом, об'єднавши зусилля з усіма, ми зможемо це зробити.

Ще раз всім дякую. І плідної роботи нам всім.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Таміла, дякуємо вам також від усіх нас за вашу роботу по деокупації Криму. Крим – це Україна, Донбас – це Україна.

Я також хочу ще подякувати на самому початку майже нашого засідання всім своїм колегам і членам нашого комітету за те, що вони і займалися підготовкою цих слухань, і за те, що присутні зараз на цьому нашому засіданні, це заступник голови комітету Руслан Горбенко, це член нашого комітету Сергій Козир та всі колеги, які зараз з нами в онлайні, майже всі члени комітету сьогодні разом з нами. Дякуємо. Бачу, Неллі Іллівна, Костянтин Касай, Олексій Кузнєцов. Всі, хто з нами, дякуємо вам за… Мустафа Джемілєв, не побачив. Пан Мустафа Джемілєв, Ахтем Зейтуллайович Чийгоз, всім вам дуже дякуємо. Ми знаємо, що ви з нами, що ви присутні.

ЧИЙГОЗ А.З. Так, ми теж вас всіх вітаємо. І голова Меджлісу кримськотатарського народу також приймає участь.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Ми знаємо, до нього дійдемо, і буде слово в нього. Дякуємо.

Колеги, ви також знаєте, що в парламенті створено міжфракційне об'єднання "Кримська платформа", основною ціллю якого є напрацювання законодавчих ініціатив щодо деокупації Криму.

Тому запрошую до вітального слова співголову міжфракційного об'єднання "Кримська платформа" народного депутата України Вадима Галайчука. Вадим, вам слово.

ГАЛАЙЧУК В.С. Дякую. Всім вітання! Дякую за надане слово і, власне, за організацію цього заходу. Дуже вчасно, ми в процесі підготовки до цього нашого першого саміту Кримської платформи, парламентський його вимір. Вже дуже багато зробили для того, аби, ну, по-перше, встановити сталі такі контакти з нашими колегами-парламентарями з різних країн, з Європейським парламентом. Ми знаємо про цілий ряд ініціатив в різних парламентах по створенню такої платформи. Ну і, звичайно, одне з основних, так би мовити, завдань нашого міжфракційного об'єднання, яке, до речі, об'єднує більше 40 народних депутатів, членів різних фракцій, ми бачимо отаке, в хорошому сенсі слова, лобіювання, політичне лобіювання підтримки цих ініціатив в різних країнах.

Ну, звичайно ж, основне завдання нашої платформи, перепрошую, нашого міжфракційного об'єднання – це напрацювання законодавчих ініціатив, ну, і просування цих ініціатив, отримання підтримки. І тут таким хорошим, ефективним інструментом якраз служить те, що, як я вже сказав, ми маємо широку підтримку цієї ініціативи. Багато наших членів у різних фракціях, які і працюють над цими питаннями.

На сьогоднішній день напрацьовано багато законопроектів. Ми в пріоритет виділили 8 законопроектів, які будемо особливо інтенсивно просувати. Звичайно ж, сильно вплинуло на наші плани, на темпи просування цих законодавчих ініціатив те, що Верховна Рада на сьогоднішній день працює, ми знаємо, в якому режимі, і ми розуміємо, які є пріоритети на сьогоднішній день в законотворчості. Але менше з тим ми маємо чіткий список цих ініціатив.

Окрема подяка Офісу Представництва Президента в Криму і за допомогу в напрацюванні цих законопроектів, і, власне, за допомогу в

налагодженні роботи самої платформи. Ми, перепрошую, наше міжфракційне об'єднання, ми нещодавно отримали можливість створити такий секретаріат, який досить інтенсивно включився в роботу відразу. І у нас тепер, сподіваюся, всі помітили, наскільки це вплинуло, будемо так говорити, на регулярність тих комунікацій, які наше МФО здійснює в цьому напрямку.

І звичайно ж, другий важливий напрямок роботи МФО – це такий зовнішньополітичний, де ми разом з колегами, напрацьовуючи оті політичні заяви, які постановами Верховної Ради приймаються, і де ми просимо наших колег з різних країн долучатися до цих ініціатив, приймати їхні заяви. І маємо вже там досить багато таких хороших прикладів, коли це дійсно спрацювало.

Зараз іде активна робота, і я впевнений, що Еміне Джапарова більше про те розповість, в МЗС. Ми знаємо, що зараз проходить Генасамблея ООН і готуються оновлені вже резолюції по Україні, по Криму зокрема. Ми зараз працюємо над тим, аби Європейський парламент, який теж регулярно приймає резолюції стосовно України і стосовно Криму, оновив свої резолюції, оскільки теж ситуація на сьогоднішній день потребує цього. Це такі основні, будемо так говорити, наші зусилля на цьому зовнішньополітичному фронті.

І як заступник голови Комітету з питань євроінтеграції не можу не зазначити важливість самого процесу євроінтеграції і необхідність говорити про це, комунікувати, особливо з нашими громадянами в Криму. Тому що я впевнений, що всі мене підтримають у тому, що це надзвичайно важливий такий політичний сигнал. Те, що Україна отримала статус країни-кандидата в члени Європейського Союзу, мало би стати таким чітким сигналом для наших людей на тимчасово окупованих територіях і в Криму про те, куди прямує Україна.

Всі вже бачили наслідки "русского миру" і всі добре розуміють, що альтернатива, яку пропонує Україна, членство України в Європейському

Союзі, в інших форматах, у яких взаємодіє цивілізований світ – це, звичайно, є дуже таким хорошим орієнтиром для того, аби підтримка повернення, якнайшвидшого повернення цих тимчасово окупованих територій була серед людей, які опинилися в цій тимчасовій окупації.

Тому в даному випадку ми будемо багато працювати для того, аби ця наша євроінтеграційна мета стала реальністю, і якомога швидше ми повернули свої повні території і дали цю європейську цивілізаційну перспективу нашим громадянам на цих територіях.

Ще раз дякую. Плідної всім роботи!

ГОЛОВУЮЧИЙ. Вадим, дякую вам і всім членам об'єднання, які займаються питанням Криму.

Звісно, деокупація Криму сьогодні неможлива без ефективної роботи на міжнародному рівні. І основним суб'єктом тут виступає Міністерство закордонних справ. Ми всі з вами бачимо і знаємо, скільки саме це міністерство робить для деокупації Криму.

І сьогодні у нас на заході присутня перша заступниця міністра закордонних справ Еміне Джапарова. Вам слово. Дякуємо за те, що ви сьогодні з нами.

ДЖАПАРОВА Е.А. Дякую, пане Максиме. Шановні колеги, шановні народні депутати, мені надзвичайно приємно бути тут і особливо відзначити, що рівень присутності, рівень керівництва, такий яких не було на попередніх парламентських слуханнях, і попередніх парламентських скликань. Тому можу однозначно зараз можу сказати, оскільки я займаюсь темою Криму 8 років в системі держави, що тема Криму вийшла на топрівень уваги держави, громадянського суспільства і, на щастя, наших міжнародних партнерів.

Я хочу розпочати свою вітальну промову із дуже особистісної рефлексії, тому що для мене Крим є дуже особистісною історією, оскільки я засвідчила своїми очима окупацію. Я працювала тоді журналістом, я

об'їздила Крим, різні куточки Криму, брала дуже багато інтерв'ю і у наших військових. І для мене усвідомлення того, що відбулося в Криму і як виглядає окупація була через дуже побутову історію. Я ще кілька місяців перебувала на півострові перш ніж з дитиною і чоловіком виїхала звідти. Це пляж, Алушта, Рабочий уголок, можливо, хтось знає. Абсолютно стандартна картина пахлава і жінка з тацею з пахлавою, але вона не оголошувала, що це таке. До неї підбігає хлопчик, ви пам'ятаєте, що перші, ура-патріоти, починали приїздити в Крим вже фактично з перших днів окупації. І хлопчик у жіночки питає, каже: "Тетя, а что это такое?". А вона йому каже: "А это, мальчик, хворост в меду". І я була трошки шокована такою якби інтерпретацією пахлави медової, але зрозуміла, що, власне, те Російська Федерація робить, коли вона вичавлює одну ідентичність, коли вона створює новий геополітичний проект, як колись Таврійська губернія, так само зараз "русский мир" проживає в Криму. І, фактично, через таку історію я усвідомила, що відбулось в Криму і рішення виїжджати було прийнято майже відразу.

Також скажу одне, що ми, як Міністерство закордонних справ, напевно, сьогодні транслюємо кілька головних меседжів, коли мова йде про Крим, зокрема кримський урок. Тому що ми пояснюємо всім нашим партнерам, що в 2014 році, ані Україна, ані світ не були спроможними дати необхідну відповідь. І саме ця наша неспроможність, наш шок, наша неготовність давати відсіч агресору, призвела до повномасштабної агресії. І це було тільки питання часу, і власне на сьогодні абсолютно чітко засвідчую, що всі партнери так само це усвідомлюють і консолідовані навколо такої позиції.

Так само я дуже рада чути, що власне в кожній промові зараз, які лунали у вітальних словах, лунала Кримська платформа. Трошки передісторії, бо вона народжувалася в Міністерстві закордонних справ, вона народжувалась в 2018 році. І вона була як концепт, на одному папірчику, такого А4, а сьогодні – це платформа, яка об'єднала одну третину світової кулі.

І для мене дуже, я пишаюся Кримською платформою, тому що так як вона закладалася, її і внутрішній і зовнішній трек, її виміри парламентські, експертна мережа, власне Кримська платформа як інструмент, декларація якою ми об'єднуємо. Це все те, що коли затверджував Президент Зеленський і завдяки йому Кримська платформа сьогодні має такий масштаб і такий рівень виконання її функції.

Трошки зупинюсь, дійсно, бо пам'ятаю, коли ми тільки починали Кримську платформу, ніхто в неї не вірив. Дуже багато скептичних голосів, що "та ніхто до вас не приїде, ніякі лідери до вас не приїдуть, ну зберете ви там три-чотири лідери". Але насправді і перший саміт і другий саміт – це свідчення того, що всі ці скептичні голоси були провалені.

Перший саміт ми провели рік тому, 47 держав включно з Україною і міжнародні організації засвідчили свою позицію щодо територіальної цілісності України, що Крим – це є Україна.

А вже наступний саміт, який ми проводили трошки в інших умовах і коли у нас було 60 країн, 37 голів держав і урядів, на відміну від 14-ти, як в попередньому році, навіть принц, 8 міністрів закордонних справ і оборони. І дуже-дуже високий рівень, який ми мали на другому саміті, свідчення того, що навколо наших національних інтересів консолідований весь світ. А це фактично один інтерес – беззаперечна, безумовна деокупація і що жодним клаптиком землі не можна торгувати.

І, до речі, наступний сигнал, який так само як Кримський урок ми транслюємо, що жодної торгівлі не може бути. Бо ви знаєте, лунали різні голоси і різні партнери пропонували різні формати, і МЗС дуже чітко стояв на позиції, що жодної торгівлі, жодних поступок, коли мова йде про Крим, неможливі. І це всюди, наразі ми чуємо від Президента, його виступ в Генеральній асамблеї, який в нас фактично відбувся 21 вересня, з дуже чіткими сигналами про те, що ніякої торгівлі не може бути і поступок не може бути.

Ну і наостанок скажу, що мені здається, що в Криму наразі наростає панічний настрій, відчай, ми його відчуваємо всюди. Відчай ми відчували, власне, із самих перших днів, коли, наприклад, репресували наших людей просто за позицію. Останній випадок, який показав мені, що ступінь відчаю просто найвища, це коли на кримськотатарському весіллі лунала музика, яка стала символом нашого опору, "Ой у лузі червона калина" в Бахчисараї в одному з ресторанів, цей ресторан закрили, проти власника ресторану і ряду інших людей відкрили справи, штрафи, арешти. Музиканта, який поставив цю музику, змусили публічно вибачитись перед народом Росії. І оце такі дріб'язкові фактично спроби занурити людей в страх, але вони не працюють, тому що завдяки таким людям, як Наріман Джелялов, який дійсно отримав вчора вирок, як мій родич Асан Ахтемов, як Азіз Ахтемов, його брат, як Єсипенко, пан Єсипенко, і як багато інших людей, гідних синів нашої країни, разом з українською армією, я абсолютно переконана, що перемога незабаром. І коли задають питання: "А коли повернете Крим?", - я завжди відповідаю, що тут питання маємо ставити по-іншому: а що ми робимо для того, щоб ми повернули Крим?

Я дуже рада, що тут люди, які присутні на цих комітетських слуханнях, - це люди, які вкладають свою енергію, ресурси, час на те, аби незабаром ми всі їли пахлаву медову десь в Рабочем уголке в Алушті.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо вам, Еміне. Нам також, представникам нашого комітету, все це знайоме, тому що от і Сергій, і Руслан, і я – ми також переселенці, тільки з Донбасу, з Луганської, з Донецької областей. Тому дуже зворушливий виступ. Дякуємо вам за виступ та за участь.

Шановні учасники, переходимо безпосередньо до доповідей по тих блоках питань, які вам були запропоновані. Передусім хочу подякувати всім, хто відгукнувся на наші запрошення і надав відповідні матеріали. Ваші пропозиції обов'язково будуть взяті до відома народних депутатів членів

нашого комітету під час затвердження остаточних рекомендацій за результатами цих слухань.

Також звертаю вашу увагу, що формат слухань передбачає здійснення комітетом контрольної функції, відтак будьте готові до того, що народні депутати України мають право ставити запитання доповідачам та одержувати на них відповіді. Всім учасникам було надано програму заходу. Як ви бачите, ми умовно поділили слухання на три тематичні блоки, враховуючи велику кількість виступаючих. Пропоную побудувати нашу роботу таким чином, щоб спочатку ми заслухали всі доповіді по всіх трьох блоках, а вже потім, опираючись на отриману інформацію, народні депутати України зможуть поставити свої запитання доповідачам. Тому прошу всіх доповідачів, це дуже важливо, залишатися в залі до кінця заходу. Прошу дотримуватись регламенту виступу, який ми визначили, близько 5 хвилин, оскільки учасників дуже багато і ми маємо надати можливість виступити всім.

Тож розпочинаємо, і першому для виступу у блоці "Поточна ситуація в Криму після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України" надаю слово Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини Лубінцю Дмитру Валерійовичу, оскільки саме на його інституцію покладено обов'язок здійснювати контроль за додержанням прав і свобод людини і громадянина на тимчасово окупованих територіях. Саме Уповноважений Верховної Ради України з прав людини володіє широким спектром інформації щодо поточної ситуації з правами людини в Криму.

Дмитро Валерійович, прошу вас до слова.

ЛУБІНЕЦЬ Д.В. Дякую, Максим Миколайович.

Я так само приєднуюся до всіх привітань всіх учасників і від себе хотів би подякувати і керівництву парламенту, Руслану Олексійовичу і Олександру Сергійовичу, і Олені Костянтинівні за те, що виступили ініціаторами і тут присутні в проведенні цих комітетських слухань, і всім членам комітету, що,

дійсно, завжди це для профільного комітету було питання практично номер один.

Шановні колеги, хотів би повідомити всім, що в рамках першого парламентського саміту так само буде проведена перша онлайн зустріч омбудсменів світу, де буде в тому числі обговорюватися питання порушення прав людини на території тимчасово окупованого Криму. Для нас це дуже важливо. І дуже правильно пані Еміне сказала, що це важливо як для України, так і для всього світу показати, що проблематика Криму зараз стосується кожного. Бо коли у 2014 році Російська Федерація почала захоплювати наш український Крим – це, давайте відверто, це була проблема України. Всі висловили глибоке занепокоєння. У нас було навіть рішення Генеральної Асамблеї ООН, але світ виявився неготовий, неспроможний надати реальну відсіч агресії в світі. Коли в 2016 році нарешті весь світ зрозумів, що там Російська Федерація будує військову базу, то це стало вже проблемою всіх країн Чорноморської затоки. А коли в 22-му році військові кораблі, які розташовуються на військовій базі, заблокували вивіз українського зерна, виявилось, що це стосується всієї планети, бо автоматично під 30 країн в світі стали на межі голоду. Тобто нарешті світ зрозумів те, що казала Україна в 2014 році – це питання всього світу. Тому для мене ключове питання, щоб була велика присутність омбудсменів, і ми обговорювали це питання через призму роботи омбудсменів всієї планети.

З приводу поточної ситуації. Я не буду зупинятись на цифрах і я впевнений, що тут є окремо виступаючі, які будуть надавати конкретику, але я дам загальну цифру. В Криму створена тотальна система залякування місцевого населення, там переслідуються за все. І знову ж таки пані Еміне згадала один випадок, коли за українську пісню людей кидають за ґрати. Там можна потрапити за ґрати і отримати кримінальне переслідування за тільки публічну або навіть непублічну підтримку України, навіть одягнувши на себе символ української держави, ти вже можеш опинитися за ґратами. Дійсно вчора, на жаль, ми вкотре побачили, що таке поняття як право, як вільний

суд на території Російської Федерації взагалі не існує. Коли наші хлопці, наші герої отримали 17 років – Наріман Джелялов, якого сьогодні вже згадували, тільки за те, що людина дозволила собі, за думкою Російської Федерації, приїхати і публічно показати свою присутність на Першій... на Першому Кримському... Кримській платформі. Системні речі там будуть продовжувати. Ми це показуємо, а світ повинен розуміти, що таке поняття як Женевські конвенції, міжнародне гуманітарне право для Росії не існує. Саме тому, напевно, наші дипломати і поставили питання, в тому числі на майданчику Організації Об'єднаних Націй щодо взагалі існування країни-агресора Російської Федерації в складі Організації Об'єднаних Націй.

Дійсно, коли держава показує своїми діями, що вона не дотримується міжнародного світопорядку, не дотримується міжнародного права, чи дійсно не прийшов той час, коли весь світ повинен це нарешті побачити і зробити реальні дії – виключити Російської Федерацію зі складу Організації Об'єднаних Націй, таким чином не давши їм можливості використовувати постійно своє право вето в Радбезі ООН.

Дискримінація в освітньому процесі. З самого початку ми побачили, що Російська Федерація своїми діями заборонила українцям використовувати українську мову, представникам кримськотатарського народу використовувати кримську мову. Це все свідчить про те, що дійсно вони хочуть створити нову уяву, що всі нібито там росіяни етнічні і спілкування повинно відбуватися виключно російською мовою. Інакше як геноцидом української нації це не можна називати. Це, знову ж таки, прямо прописано в міжнародному праві і ми в тому числі піднімаємо це питання. Завдяки зусиллям наших дипломатів вже низка країн прийняла рішення своїх національних парламентів визнати дії Російської Федерацію на території України як геноцид українського народу і це дійсно треба продовжувати, і робити далі.

Окрім заборони спілкування своїми рідними мовами, Російська Федерація проводить системну політику мілітаризації дітей в Криму, що

також є порушенням Конвенції ООН з прав дитини. Вони дійшли до того, що на пряму змушують дітей носити одяг з символами агресії, так названі Z, а якщо хтось з батьків виступає проти, то автоматично вони несуть за це покарання, в тому числі відкриття кримінальних злочинів.

Примусова паспортизація. На жаль, ми побачили знову ж таки з 2014 року і на даний час, Російська Федерація робить все, щоб громадяни України могли використовувати виключно російські паспорти. Знову ж таки, це система була створена як неможливість отримати будь-які послуги на території Криму, якщо ти не маєш російського паспорту. Так і, на жаль, ми стикнулися з тим, що ми маємо законодавчу прогалину над вирішенням якої ми вже працюємо. Це, з одного боку, ми як держава закликаємо кримчан виїжджати з Кримського півострова, щоб не стати жертвами диктаторського режиму. А, з іншого боку, у нас до кінця невідпрацьований механізм як таким людям отримувати українські паспорти. Навіть ми отримуємо сигнали, що люди виїжджають на територію європейських країн, звертаються до наших дипломатичних установ, звертаються до представництва державного комбінату задля отримання українського паспорта. Від них вимагають українських документів. Але, на жаль, навіть українське свідоцтво про народження не може пройти систему ідентифікації.

Тому над цією проблемою ми повинні непросто пропрацювати. Для нас це виклик. З одного боку, це наші діти, які мають свідоцтво про народження українського зразку. Автоматично у них повинні бути всі законні підстави на отримання українського паспорту. З іншого боку, у нас немає процедури, законної процедури верифікації такого свідоцтва про народження. Отже, вони отримують відмову. Ми не можемо собі дозволити відмовляти нашим громадянам отримувати паспорти. Знову ж тут різні підходи. Російська Федерація, країна-агресор, робить все, щоб максимально спростити процедуру отримання російських паспортів. Ми в свою чергу, або затягуємо, або не вирішуємо це питання. Це питання, яке одне з ключових повинно бути сьогодні піднято під час наших обговорень і знайдено рішення. Знову ж таки

ми на базі нашої інституції напрацьовуємо, в тому числі законодавчі зміни, які будемо пропонувати шановним народним депутатам разом з центральними органами виконавчої влади, щоб це було вирішено.

Так само ми звертаємо увагу щодо незаконного призову наших громадян України до лав Російської Федерації. Тобто масова роздача паспортів, після цього масова мобілізація. І ми все це побачили вчора, коли була заява про часткову мобілізацію, одночасно було заборонено виїзд з тимчасово окупованої території Криму громадянам чоловічої статі, і масово, наскільки нам відомо, почали роздавати повістки.

Проблема надання медичних послуг. Ми отримали сигнали, що змушують лікарів з тимчасово окупованої території Криму надавати послуги на тимчасово окупованій території Донецької і Луганської областей, Запорізької і Херсонської, коли змушують виїжджати нібито під гуманітарними підставами, хоча фактично всіх лікарів змушують надавати медичну послуги виключно військовослужбовцям російської армії. Як приклад, це лікарня в Мангуші, де привезли групу лікарів з Криму і був фактично облаштований військовий шпиталь, куди масово почали привозити поранених військовослужбовців РФ.

Так само змушують керівників підприємств будь-якої форми власності, щоб була така система здачі крові. Якщо ти не здаєш, від твого підприємства немає представника кожен тиждень, то автоматично тобі починають робити якісь перепони або адміністративні стягнення. І по тій системі і по тим сигналам, які ми отримуємо, перед здачею крові не проводиться навіть аналіз, в якому медичному стані ці люди, не перевіряють цю кров, тобто на захворювання, всі підряд здають. Що потім і куди ця крок йде нам невідомо. І, на жаль, люди або, щоб не втратити роботу, або керівники підприємств змушують своїх працівників це робити.

Окремо питання, про яке я згадав, це фактично кража українського зерна. Тобто Крим був використаний задля того, щоб вивести українське зерно з материкової частини України – це з Херсонської області, Запорізької

області і фактично просто вкрадене. Це знову ж таки одне з ключових порушень міжнародного права і, на жаль, знову ж таки ми не побачили якоїсь притаманної, системної реакції на це світової спільноти. Я по всіх цих фактах постійно звертаюсь до постійної моніторингової місії ООН, у нас їх на території України вже чотири моніторингові місії ООН. Це постійна моніторингова місія ООН. Одна місія ООН, яка створена на підставі рішення Генасамблеї щодо збору доказів військових злочинів на території нашої держави. Окремо місія по ситуації, що сталась в Оленівці і окрема місія ООН по ситуації на Запорізькій атомній електростанції. Ми вкотре бачимо, що ООН тільки створює місії. Ми все ж таки як держава, яка потерпає від агресії, хотіли б побачити реальних кроків від нашої світової спільноти у вигляді ООН, щоб було не просто засудження або якісь речі заради процесу, де в котре ми піднімаємо питання створення окремого кримінального трибуналу щодо засудження всіх дій Російської Федерації.

В кінці я хотів би сказати, що Україна показала всьому світу, як треба захищати свої території. На жаль, іншого виходу, ніж створення сильної армії, не існує, як виявилось. Всі ми покладались на міжнародний правопорядок, на міжнародне право, на якісь інші речі, ми постійно шукали політико-дипломатичний шлях повернення нашого Криму, але, на жаль, все це виявилось недієвим.

Тому, користуючись нагодою, я хотів би подякувати Збройним Силам України. І мені дуже приємно, що сьогодні наш захід проходить одразу після того, як весь світ показав нашу позицію до наших громадян. І вчора зусиллями в першу чергу нашого Президента, керівника Офісу Президента, всієї команди, яка працює в Координаційному штабі з поводження з військовополоненими, до нас було повернено 215 наших героїв та героїнь. От це дійсно показник того, що ми своїх не кидаємо. І я впевнений, що з Криму це розпочалось, Кримом це закінчиться. І там проживають наші люди, ми їх точно не кидаємо і Крим ми точно повернемо, дякуючи зусиллям абсолютно всіх нас. Слава ЗСУ і слава Україні!

ГОЛОВУЮЧИЙ. Героям слава! Дмитро Валерійович, дякуємо вам, як завжди, за шикарний виступ, за дуже важливу інформацію.

Колеги, шановні запрошені, я пропоную, далі у мене є прізвище, ім'я, хто звідки, та тема вашого докладу, скажемо так. Я пропоную, щоб заощадити час, будемо тільки... я буду давати слово, а тему ви самі будете вже розкривати у своєму виступі.

Далі запрошую до слова – Андрій Клочко, народний депутат України, голова Комітету з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування. Андрій з нами сьогодні онлайн. Дякую, Андрій, за те, що приєдналися. Вам слово.

КЛОЧКО А.А. Доброго дня! Вітаю! Тема у нас: "Відновлення місцевого самоврядування, як важлива складова стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

Доброго дня, шановне товариство! Перш за все, дозвольте привітати всіх з чудовими новинами: з визволенням наших героїв, які перебували в полоні, що стало сенсацією і справжнім чудом, не давало нам всім заснути на приємних емоціях і це було приємно не тільки для їхніх родин, а для всіх українських громадян, і усіх людей доброї волі, які підтримують Україну у нашій справедливій війні проти агресора – Російської Федерації. А так само, це можна подивитися, як приклад, поставлене завдання Президента України до керівника чи голови Офісу Президента України Андрія Єрмака, як ефективно завдання виконується. Певен, що так само і одного доброго дня, ми всі дізналися, що почалася повномасштабна операція щодо звільнення від окупантів території Харківщини, що звільнивши наших азовців з рашистського полону так і вся Україна і світ дізнається, що почалася і успішно завершилася операція з визволення території Криму, а головне, звільнено з окупації наших українців.

То ж Комітет Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування вітає ініціативу щодо проведення слухань з питань деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

Дякую нашим колегам з профільного Комітету з питань прав людини та хочу зазначити, що ми готові долучитися в частині, що відноситься до предмету відання нашого комітету, до напрацювання за результатами цих слухань комплексного законопроекту, який би врегулював увесь блок питань. На мою думку, саме такий підхід дозволить максимально ретельно опрацювати як існуючі проблеми, так і проблеми, що можуть виникнути після звільнення території Автономної Республіки Крим та Севастополя. Зрозуміло, що питання деокупації Криму – це надскладне завдання на сьогодні, але я впевнений, це завдання Україна буде реалізовувати, дотримуючись норм міжнародного права та тісної координації зусиль з нашими міжнародними партнерами, які надають всебічну підтримку Україні у відстоюванні її суверенітету та територіальної цілісності.

Можливо, там у когось виникнуть питання, чи на часі сьогоднішнє обговорення. Переконаний, що це питання, яке не може бути не на часі, більше того, воно має бути в міжнародному порядку денному щодня. І, дякуючи партнерам, воно сьогодні так і є.

У цьому контексті дуже важливе значення, вже багато спікерів говорили про це, але, дійсно, велике значення має Кримська платформа. Це потужний міжнародний консультаційний та координаційний формат, започаткований з ініціативи Президента України Володимира Зеленського. Незважаючи на всі наполягання держави-агресора, Кримська платформа об'єднала весь цивілізований світ навколо питання деокупації Криму та повернення його в правове поле України.

Одним із важливих завдань, що постане перед Україною, в тому числі в силу наших міжнародних зобов'язань, це відновлення місцевого

самоврядування, яке має стати важливою складовою стратегії реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, звичайно. І стратегія має включати такі питання, як визначення на законодавчому рівні процедури процесу повернення деокупованого Криму у правове поле України, подальшого політико-правового статусу автономії, обсягу та змісту повноважень місцевого самоврядування, ролі та участі у місцевих органах управління в Криму Курултаю та Меджлісу кримськотатарського народу, відновлення прав, в тому числі прав власності, громадян України, які проживали в окупації, а також тих, хто вимушено покинув окуповану територію через загрозу життю та свободі. Декомунізація топономіки Криму, проведення виборів до органів місцевого самоврядування, питання колаборації та люстрації.

Окремої уваги потребує реалізація реформи децентралізації на території Криму, зокрема затвердження перспективного плану формування територій громад та реалізація Постанови Верховної Ради України про утворення та ліквідацію районів. Всі ці питання мають стати частиною комплексної стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих території Автономної Республіки Крим та міста Севастополь. Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування готовий взяти активну участь у її напрацюванні.

Шановні колеги, зекономлю час. Дякую всім за увагу. Бажаю всім нам конструктивної сьогодні дискусії. Слава Україні!

ГОЛОВУЮЧИЙ. Героям слава! Вам також дякуємо, Андрій.

І далі запрошую до слова, Нестор Шуфрич народний депутат України голова Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова. Нестор в онлайні повинен бути, сподіваємося, що..

ШУФРИЧ Н.І. Вітаю!

ГОЛОВУЮЧИЙ. Вітаємо!

ШУФРИЧ Н.І. Вітаю всіх учасників комітетських слухань! Дякую за можливість сьогодні поспілкуватися разом із всіма учасниками.

Що таке для мене особисто Крим? Вперше Присягу на вірність народу України я склав в 1998 році. Коли обирався народним депутатом України по мажоритарному округу, ну, можна сказати, діаметрально, діаметрально в іншій стороні - в місті Ужгороді. І після цього я мав честь ще п'ять разів складати Присягу як народний депутат України, два рази як член Кабінету Міністрів України, а в 2006 році мене обирали депутатом Верховної Ради Криму.

І я завжди присягав України в тій території і в тих межах і кордонах, які були оголошені в 1991 році, а в Криму я присягав українському Криму. І для мене нічого не змінилося, Крим є Україна. Більше того я це говорив, дивлячись в очі представникам російської делегації в Парламентській асамблеї ОБСЄ під час чисельних наших засідань, іншої думки бути не може. Але, безумовно, ми всі розуміємо, що в 2014 році відбулася трагедія – ми втратили юридичний контроль над Кримом і, на жаль, на жаль, ми втратили певний ментальний зв'язок із значною кількістю наших громадян, підкреслюю, саме наших громадян, громадян України в Автономній Республіці, яка входить до складу незалежної України.

І сьогодні ми маємо розуміємо складність повернення, по-перше, юридичної юрисдикції на півострові і, безумовно, ментально.

Виходячи із викликів, які є сьогодні, я хочу звернути увагу на нещодавню заяву Президента України Володимира Олександровича Зеленського щодо пошуку дипломатичного шляху повернення контролю над Кримом і відновлення вільного спілкування із нашими громадянами.

Сподіваюсь, що можливість така буде реалізована, а в разі, якщо, особливо, під час військового стану, в якому знаходиться Україна, будуть

прийняті інші рішення, то, безумовно, ми всі маємо продемонструвати єдність, саме єдність з приводу прийняття рішень і виконання їх щодо повернення наших територій і, безумовно, Криму. Хоча ми розуміємо, що саме Крим є надскладною частиною щодо вирішення питання повернення контролю над нашою територією.

Я хочу звернути увагу на чисельні реагування і діяльність Комітету з питань свободи слова щодо відзначення порушення прав журналістів в Автономній Республіці Крим, яку ми, безперечно, вважаємо саме нашою територією.

Виходячи із тих викликів і складнощів, які сьогодні є перед Україною в цілому щодо збереження нашої територіальної цілісності і суверенності, я хочу відзначити принцип єдності, який зараз демонструє Верховна Рада України. Я маю чималий досвід прийняття участі в рішенні різних кризових ситуацій, але хочу сказати, відверто, на посаді міністра з питань надзвичайних ситуацій я ніколи не міг собі уявити, що Україна може опинитися в такій надскладній ситуації. Тривозі, але такій, яка сьогодні викликає у всіх у нас відчуття поваги щодо того, що ми є українцями. Я ще раз хочу продемонструвати і підкреслити, що саме та єдність, яку в більшості демонструє Верховна Рада України, має бути запорукою нашої діяльності і об'єднання наших зусиль заради повернення наших громадян і тих територій, на яких вони проживають. І це, безумовно, і Запорізька область, це і Херсон, і Херсонська область, це і наш Донбас, і, безумовно, наш жовто-блакитний Крим.

Ще раз хочу подякувати всім представникам комітетських слухань, всім гостям і організаторам за можливість висловити позицію, за можливість послухати позицію своїх колег і представників різних відомств та організацій. І, безумовно, після кожного обміну думок ми маємо бути ще пильнішими і, безумовно, сильнішими.

Дякую всім за можливість спілкування. Сподіваюся, що всі будуть почути, і наслідки цих слухань будуть виключно позитивними, і ми ще на один крок наблизимося до повернення нашого українського Криму.

Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо, Несторе, вам за виступ.

Далі рухаємось. І я запрошую до слова нашу колегу Євгенію Кравчук, народний депутат України, заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики.

Євгеніє, вам слово.

КРАВЧУК Є.М. Колеги, вітаю! Дякую за запрошення.

Одразу перейду для економії часу до суті свого виступу. Я би хотіла торкнутися культурного виміру. Вже ми говорили про стирання культурної ідентичності. Насправді, мені здається, що тема культурної спадщини, того, що ми втрачаємо і, можливо, навіть ще й не знаємо, що ми вже втратили в Криму, не було достатньо прокомуніковано. Я сподіваюся, що на Кримській платформі і в парламентському вимірі ми зможемо приділити цій темі більше увагу. І я хочу подякувати тим громадським організаціям, які фіксують втрату культурної спадщини.

Хотіла би звернутись принагідно до Міністерства культури, щоб ми активізували свою діяльність. Я знаю, що займаються представники прокуратури цими справами. І вже є насправді перший позов у рамках роботи з МКС якраз щодо воєнних злочинів у сфері культури і втрати, руйнації культурної спадщини, а також фактично того, що росіяни її крадуть, вивозять. І це є конкретні інституції, які досі, на жаль, ще користуються якоюсь повагою, це Ермітаж. Ермітаж навіть підтримують уряди західних країн, їхні виставки. А в цей самий час Ермітаж фактично став основною інституцією разом з Російською академією наук, з різними цими географічними товариствами Наришкіна, які організовують так звані

розкопки, дослідження, а фактично вивозять безцінні артефакти на територію Російської Федерації.

Дуже важливо сказати, що Крим дійсно має таку специфіку в культурній мозаїці, бо це і поліетнічна, полікультурна завжди була територія. І ми, на жаль, бачимо, що руйнуються пам'ятки, які взагалі ще до нашої ери були побудовані, і це є античні. Я би хотіла зупинитися на таких фактах.

Це є Херсонес Таврійський, внесений, до речі, до матеріальної спадщини ЮНЕСКО, якщо не помиляюсь, у 19-му році. І на жаль, в буферній зоні окупанти розгорнули будівництво в 20-му році – в 21-му році. І так звані оці археологічні дослідження інституції, про які я вже згадувала, вони там відбувалися от ще й минулого року. І ми маємо, тут навіть я можу вам показати потім, кому буде цікаво, зафіксовані такі – власне, вони самі фіксували свої воєнні злочини, що вони вивозили. І ось, на жаль, тут можна побачити, що ці артефакти, які датуються взагалі там століттями до нашої ери, якісь пізніше, вивезені на територію Російської Федерації. На жаль, це відбувається і руйнація самої пам'ятки. Також є приклади, там церква Івана Предтечі, Докової вежі, де просто будують поруч п'ятизірковий готель, і в цей час руйнується сама пам'ятка. Приклад Ханського палацу, який є фактично єдиним в світі зразком кримськотатарської палацової архітектури. Сьогодні там тріщина, тому що, коли перед розкопками росіяни займалися якимись дослідженнями, вони не подбали про те, щоб зрозуміти, що там немає фундаменту, тому, коли відбувалися розкопки, ця з'явилася тріщина і, ви знаєте, цей палац витримав землетрус амплітудою в 9 балів, але не витримує цієї ненависті Росії до культурної спадщини.

Важливо також зазначити, що це все супроводжується, ці злочини щодо культурної ідентичності і спадщини, ще й порушенням прав людей, тому що люди, які виходять на протести, їх, так само як і інші протести, їх пакують і відправляють у в'язницю.

Я би також хотіла запропонувати, щоб ми більше працювали і на таких наших майданчиках, парламентських асамблеях. І хочу вас, колеги,

поінформувати, що я ініціювала доповідь в Парламентській асамблеї Ради Європи, яка звучить, на тему: "Протидія стиранню культурної ідентичності в умовах війни". Я дуже сподіваюся, що уже в жовтні мене призначать доповідачем по цій темі і за рік, за півтора, як я зможу швидко рухатися, ця доповідь стане резолюцією Парламентської асамблеї Ради Європи. Я би хотіла запросити вас усіх долучитися до цієї роботи. Звичайно, там це не лише питання Криму, на жаль, у нас є уже величезна кількість зафіксованих злочинів воєнних щодо руйнування культурної спадщини на території інших областей, які зараз є тимчасово окуповані. І те, що вже звільнено ми вже там бачимо наслідки. І також у мене є… Хотіла би звернутись принагідно до Міністерства закордонних справ. Давайте активізуємо свої зусилля щодо санкцій, щодо юридичних осіб того ж самого Ермітажу, щодо фізичних осіб, які фактично беруть участь в цих розкопках і крадуть. Санкції з боку України накладені. Це є і фізичні особи, і в 2020 році був Указ Президента Зеленського щодо, власне, юридичних осіб. Я вважаю, що варто більш активно це просувати і для санкцій на рівні там хоча б Європейського Союзу.

І хочу вам сказати, що тема культурної ідентичності, культурної спадщини і нищення їх, ну завжди на всіх майданчиках, де ми беремо участь як депутати, викликає увагу і торкаються депутати, які там за тисячі кілометрів знаходяться від Криму, від України, вони знають, що відбувається. І, я вважаю, що можуть бути нашими тут союзниками. Більше того, я пропоную зробити до Кримської платформи, можливо якусь інфографіку, чи онлайн-мапу тих місць, які постраждали. Це може і зацікавити інші країни. Бо знову ж таки Херсонес – це антична спадщина. Я вважаю, що і Греція може зацікавитися. І знову ж таки є інші країни, які могли би стати тут нашими союзниками.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо, Євгенія. Пробачте. Заступниця голови Комітету Верховної Ради України. Олександр Сергійович мене тут трішки підкорегував.

Далі ми надаємо слово Олександру Кириленку – заступник начальника Генерального штабу Збройних Сил України – генерал-майор. Вітаємо вас на нашому заході.

КИРИЛЕНКО О.М. Шановні пані та панове, дякую за запрошення.

Як вже зазначалось попередніми виступаючими, за період з 2014 по 2022 рік Крим став великою військовою базою. Керівництво Російської Федерації створило і розвернуло на території Криму наземні, повітряні і морські компоненти.

З початком широкомасштабної агресії 2022 року територія півострова активно використовувалась всіма компонентами для нанесення ударів по території України. Додатково були переброшені підрозділи трьох загальновійськових армій з території Російської Федерації через Крим і нарощування плацдармів на Херсонському, Запорізькому і Маріупольському напрямках.

Морський компонент був посилений за рахунок перекидання десантних кораблів, артилерійських і десантних катерів з акваторії Балтійського флоту, Каспійської флотилії і Північного флоту. Додатково були переброшені підрозділи морської піхоти з Балтійського флоту на територію Криму і відповідно вводились на територію України. Авіаційний компонент також був посилений в ході агресії вертольотами зі складу Південного округу на території Криму. З початком широкомасштабної агресії і продовжується на даний час нанесення ракетних ударів морськими авіаційними компонентами по території України на всю її глибину.

Слід зауважити, що Крим став для російської армії ще й великим логістичним центром підтримки своїх збройних сил, для наступу на нашу територію. Перевезення боєприпасів, евакуація поранених, ремонт і

відновлення, створення баз і складів на території Криму значним чином впливають на наступальні можливості Російської Федерації на Південному напрямку.

Окремо слід зауважити, що Російська Федерація активно використовує населення Криму і залучення їх до своїх збройних сил. На теперішній час підтверджено взяття в полон 22 і загибель 139 військовослужбовців збройних сил Російської Федерації з місцем реєстрації Крим. Частина цих військовослужбовців були зрадниками Збройних Сил України у 2014 році.

Тому як висновок можна сказати, що Російська Федерації активно використовує територію Криму для широкомасштабної агресії і продовжують використовувати для широкомасштабної агресії проти України.

Наприкінці хотілося би окремо відмітити підтримку і допомогу, яка здійснюється з боку країн наших партнерів щодо нарощування бойових можливостей Збройних Сил України. Зазначена підтримка, ми бачимо, это не секрет, всі бачили, населення України сприяє частковій демілітаризації півострова Крим і сприяє в подальшому, можливо, і деокупації даного острова. Тому Збройні Сили України при підтримці з урахуванням воєнно-політичної обстановки навколо нашої держави, при продовжуючийся підтримці наших країн-партнерів не будуть зупиняться щодо на першому етапі щодо демілітаризації півострова Крим, а в подальшому, я думаю, і деокупації.

Тому дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Олександре, дякуємо вам. Слава Збройним Силам України!

Ми продовжуємо і далі заступник постійного представника Президента України в Автономній Республіці Крим Денис Чистіков.

ЧИСТІКОВ Д.М. Дякую.

Вітаю всім присутніх! Тема виступу: "Поточна ситуація в Криму після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України". Як вже було сказано, Крим був безпосередньо задіяний в повномасштабному вторгненні Російської Федерації 24 лютого 2022 року до материкової частини України. Цивільна інфраструктура, яка була збудована РФ, після 2014 року активно використовується і до сьогодні у військових цілях.

Окупаційна влада продовжує незаконний призов жителів Криму на військову службу, починаючи з 2015 року і до сьогодні було проведено 16 незаконних призовних кампаній. Двадцять першого вересня 2022 року на території РФ було оголошено часткову мобілізацію, до якої окупаційна влада залучила і мешканців тимчасово окупованого Криму. Вже вчора кримчани почали отримувати повістки, а в п'ятницю – завтра перша партія відправляється до збройних сил Російської Федерації.

Російські збройні сили визнали факт загибелі деяких кримчан в якості бійців збройних сил Російської Федерації, проте продовжують приховувати реальну кількість залучених до бойових дій та кількість загиблих солдатів. За інформацією представництва на початок повномасштабного вторгнення Російської Федерації, кількість кримських призовників у російській збройних силах могла налічувати біля п'яти тисяч осіб.

Станом на 1 вересня 2022 року окупаційний голова Криму Сергій Аксьонов підтвердив участь понад тисячі 200 добровольців так званих з території Криму. На 7 вересня 2022 року представництву відомо, що 145 мешканців Криму, які є загиблими під час так званої спеціальної військової операції, при чому 71 з них є ймовірно громадянами України.

На території Криму фіксуються факти і прихованої мобілізації, а саме залучення цивільних медиків для виконання завдань Збройних сил Російської Федерації. Відзначається, що Російська Федерація продовжує утримувати окуповані українські території із залученням гуманітарних, адміністративних, фінансових та матеріально-технічних можливостей Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. РФ вдалася до

використання кадрового резерву, сформованого раніше в окупованому Криму, для заповнення адміністративних посад окупаційних адміністрацій на новоокупованих територіях півдня України. Також РФ заблокувала українські телерадіомовники, інтернет, а також мобільний зв'язок, а вказані послуги вже надаються окупаційною владою, використовуючи технічні можливості саме Криму.

Нам також відомо про виділення для окупованого Криму додаткових коштів з федерального бюджету Російської Федерації на соціальні потреби, інфраструктуру та освіту, але фактично вони йдуть на фінансування окупації Херсонщини та Запоріжжя.

Окрім відомих фактів використання кримських портів для вивезення зерна минулого врожаю, яке зберігалося у сховищах Херсонської та Запорізької областей, у вересні стало відомо і про вивезення до тимчасово окупованого Криму близько 1 мільйона тонн зернових з Херсонщини уже нового врожаю.

Окремо слід відзначити, що РФ, створюючи гуманітарну кризу та обстрілюючи новоокуповані території, створила умови, за яких особи, які опинились в зоні активних бойових дій, не можуть виїхати в жодному напрямку, крім Криму. Складно оцінити кількість українців, які потрапили до окупованого Криму з 24 лютого, оскільки єдина доступна статистика озвучується окупаційною владою, на сьогодні вона складає близько 50 тисяч біженців.

З політик, які запроваджені окупаційною владою щодо так званих біженців можна зробити висновок, що Росія зацікавлена радше у присвоєнні цим людям російського громадянства, в тому числі для збільшення кількості, які в подальшому будуть використані саме для мобілізації до Збройних сил Російської Федерації.

Окрім того, до Криму масово завозять заручників новоокупованих територій, у тому числі активістів, ветеранів російсько-української війни,

представників органів місцевого самоврядування та представників кримськотатарського народу.

За даними Херсонської обласної прокуратури станом на вересень лише на Херсонщині з початку повномасштабного вторгнення зникло безвісти або було викрадено 613 людей. Окремим аспектом примусового переміщення є фільтраційні заходи. На шляху з новоокупованих територій до Криму окупаційні війська організували блокпости, на яких люди змушені проходити прискіпливі перевірки російських військових та силовиків. Представництву відомо про випадки, коли люди, які не пройшли фільтраційні заходи, утримувалися в окупаційних кримських пенітенціарних закладах. Також відомі випадки зникнення людей під час перетину адміністративної межі без подальшого встановлення їхнього місця знаходження.

Від 24 лютого 2022 року на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя спостерігається серія акцій та висловлювань проти повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Усі вони наразі не мають масового характеру. Разом з тим останні події, пов'язані з вибухами в окупованому Криму, вдалими наступальними діями Збройних Сил України, тільки стимулюють місцеве населення до дедалі активніших виявів солідарності. Крім того, часткова мобілізація, яка оголошена в РФ вчора, також може стати додатковим поштовхом до поширення спротиву на території Криму.

Більшість цих осіб притягнено до відповідальності за статтею, яка забороняє публічні дії, спрямовані на дискредитацію Збройних сил РФ, проваджень так званих судів. На території тимчасового Криму на сьогодні перебуває 132 провадження та 108 осіб уже притягнені до адміністративної відповідальності.

Окрім переслідування тих, хто після 24 лютого заявляє про свою антивоєнну позицію, під вартою перебувають громадяни України, затримані до повномасштабного вторгнення за політичними мотивами. За даними представництва станом на 12 вересня відомо про 150 громадян України, які

були незаконно ув'язненні за політичними мотивами та утримуються Росією або на окупованому півострові, або вивезені на материкову частину Російської Федерації, 111 з них є кримськими татарами. Лише з початку 2022 року 26 кримських татар були засуджені в рамках політичних справ з термінами ув'язнення від 11 до 19 років.

Окупаційна влада переслідує громадян України, які проживають в Криму, за їх позицію, професію, переконання чи релігійні погляди. Особливо активно окупанти переслідують журналістів та адвокатів. Наразі з доступної представництву інформації в окупованому Криму під вартою чи домашнім арештом перебуває щонайменше 17 медійників і громадських журналістів. Більшості з них було висунуто звинувачення в тероризмі, хоча жодних насильницьких дій вони не вчиняли і не планували.

Після 24 лютого 2022 року в Криму регулярно проводяться пропагандистські заходи щодо виправдання повномасштабної агресії РФ проти України та спотворення картинки подій на материковій Україні. За інформацією від громадян України з тимчасово окупованого Криму адміністрація шкіл примушує співробітників проводити пропаганду серед дітей та виправдовувати війну проти України. При цьому у випадку невиконання керівництво погрожує таким вчителям адміністративними стягненнями.

В кримськотатарських класах, за словами учасників навчального процесу, встановлюється відеоспостереження та прослуховування. В свою чергу представництво на постійній основі відстежує ситуацію на території окупованого Криму та інформує відповідні органи державної влади.

Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Денис, дякуємо вам. Рухаємося далі.

Керівник Центру внутрішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень В'ячеслав Потапенко. Вам слово.

ПОТАПЕНКО В. Дякую за запрошення. У мене доповідь "Основні заходи збереження культурної спадщини України на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя". Фактично це в продовження того, що казала пані Євгенія Кравчук.

І я хотів сказати, що тут, коли ми говоримо про культурну спадщину, чому це важливо, тут є такі два аспекти. Перше – це символічне значення культурної спадщини. І цінність культурної спадщини.

Якщо ми говоримо про символічне значення, і про це вже почали говорити, в зовнішньополітичному аспекті виходить так, що Росія намагається довести, що Крим – це її територія, що там живуть росіяни і на цій підставі претендувати на Крим.

Звичайно, Україна має обґрунтовувати свою позицію і доводити. І наявність культурної спадщини України, зокрема, корінних народів Криму є дуже важливим аргументом в міжнародному процесі визнання і повернення Криму в Україну.

І тому це питання потрібно піднімати як більше на міжнародному рівні, я думаю, те, що була ініціатива робити про це доповіді і не дивно, що цим цікавляться за кордоном.

Другий аспект – матеріальний. З матеріальний аспектом ситуація виглядає таким чином, що фактично на території Криму знаходиться: 10 відсотків нерухомої культурної спадщини України, 39 державних музеїв, 350 громадських і відомчих музеїв, загалом понад 14 тисяч пам'яток культури і ще стільки ж пам'яток мистецтва. Що там відбувається?

На сьогоднішній день фактично Росія дуже багато пам'ятників в результаті будівництва, в результаті, ну, те, що, ще не наводили приклади, це траса "Таврида". Вони проводять масові археологічні розкопки, звичайно, без дозволу, звичайно, з порушенням всіх норм. І, крім того, відбувається вивезення пам'яток культури. Ну. на жаль, така практика була і Радянському Союзі і під час Російської імперії, і на сьогоднішній день вони вивозять з

території Криму і розміщують в інших музеях. І за оцінками ЮНЕСКО РФ привласнила вже понад 4 тисячі пам'яток.

На сьогоднішній день, коли ситуація почала виходити з глухого кута і дуже, ну, фактично вісім років Крим був якби за скобками, за межами і Мінського процесу, і обговорень. І на сьогоднішній день стоїть питання про деокупацію території, зокрема деокупацію території Криму. І тут дуже було б доцільно згадати досвід Другої світової війни, коли Сполучені Штати Америки, коли вже планувалася висадка в Нормандії, тобто бойові дії на території Європи, вони створили спеціальний підрозділ в… Ну, це було в межах служби стратегічних операцій, а фактично це армія Сполучених Штатів, який займався, відділ пам'яток, образотворчого мистецтва і архівів. Тобто американці дуже добре розуміли, що це коштує не тільки величезних грошей, але це, скажемо так, спадок всього світу. Якщо вони це збережуть, то навіть, скажемо, бойові дії і якісь руйнації вони цим до певної міри компенсуються. І ми якби вивчали це питання і напрацювали деякі пропозиції, багато з них стосується того, про що говорили, це звичайно, санкції і до фізичних осіб, і до Російської Федерації як держави, і підготовка суспільної думки і політиків Заходу. Але тут дуже важливо, в тому числі було б зробити відповідний, скажімо, підрозділ у Міністерстві культури і інформаційної політики, який би на цьому етапі почав робити і моніторинг тих цінностей і культурної спадщини, яка є, і співпрацювати з Збройними Силами України, і іншими спецпідрозділами для того, щоб ці цінності і культурні пам'ятки були мінімально знищені, і максимально їх можна було б отримати і захистити в процесі деокупації. Тому що набагато простіше це зробити, отримати, ніж потім якимось чином через суди намагатися повернути з Російської Федерації.

Національний інститут стратегічних досліджень має фахівців, які аналізують цю проблему. Наш підрозділ так, наш центр, готує в тому числі щомісячний моніторинг подій по Криму і ми готові надавати інформацію і для профільного комітету Верховної Ради. І ми вважаємо дуже доцільним

працювати, в тому числі з різними міжнародними інституція для того, щоб доводити, що Крим належить Україні і корінним народам України, і є частиною історичною спадщини і минулого нашої держави. Я тут просто хочу сказати, що є, і закінчуючи, іде боротьба за символічний простір і Російська Федерація намагається через Крим, через Херсонес, через хрещення Святого Володимира Київського князя, якого христили якраз в Херсонесі довести свою спадковість від Київської Русі. І тут, ну, теж дуже важлива оця боротьба в символічному просторі, і тут, звичайно, треба працювати не тільки державним органам, але і громадським організаціям, і в плані народної дипломатії. І насправді це дуже важливе питання, ми підготували аналітичні матеріали і готові співпрацювати надалі.

Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, В'ячеслав.

Шановні колеги, шановні запрошені, ще раз хочу звернути увагу і попросити вас по можливості залишатися з нами до кінця слухань, тому що народні депутати, і члени нашого комітету, і інші, які доєдналися до нас і в офлайн, і в онлайн, готували питання, які наприкінці будуть задаватися доповідачам. Сергій В'ячеславович готував, Руслан Олександрович готував сто відсотків.

Тому переходимо до наступного блоку питань: стан виконання Плану заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

До слова запрошую заступника міністра з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Уповноважений з питань внутрішньо переміщених осіб Павло Козирєв. Вітаємо вас, Павло!

КОЗИРЄВ П.Г. Дякую.

Шановний пане головуючий, шановні народні депутати, шановні колеги, я передусім хотів би стисло сказати про результати загальні

виконання плану заходів, і нагадати, що Указом Президента України від 24 березня 2021 року введено в дію рішення РНБО щодо Стратегії деокупації та реінтеграції Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. На виконання цього рішення Розпорядження Кабміну прийнято 29 вересня 2021 року № 1171-р щодо затвердження плану заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території.

Хочу сказати, що цим планом в цілому передбачено 158 заходів за такими ключовими напрямками: це захист прав і свобод людини, правовий захист громадян України і юридичних осіб України, їх права, законні інтереси, які порушені внаслідок збройної агресії, економічна політика, соціально-гуманітарна політика, інформаційна політика, зміцнення національної стійкості, міжнародне співробітництво, оборонна та безпекова політика, а також особливості державної політики щодо забезпечення деокупації території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. Одночасно цим розпорядженням було передбачено можливість раз на два роки актуалізації стратегії і плану заходів, чим, думаю, нам прийдеться скористатись.

Всього Міністерство реінтеграції... Шановні колеги, я хотів би сказати, що на зведенні загальної інформації про виконання плану заходів. Отже, щороку до 15 лютого Міністерство реінтеграції інформацію узагальнює про стан виконання плану заходів і до 1 квітня подає Кабінету Міністрів України. Ми відповідний звіт за 21-й рік направили і не тільки в Кабінет Міністрів, а також до профільного Комітету з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій. Хотів би сказати, що на 21-й рік було передбачено 94 заходи плану, причому 13 з цих 94, вони були з остаточним строком виконання у 21-му році.

Далі, шановні колеги, я хотів би перейти до тих пунктів, за які відповідає наше міністерство. В 22-му році закріплені за Мінінтеграції і мають бути виконані в 22-му році загалом 11 позицій, з них дві – будуть виконані вчасно, можливо, будуть виконані із запізненням через об'єктивну

ситуацію в країні – п'ять, втратили актуальність – чотири. З тих, які будуть виконані вчасно, їх – два, я думаю, що на них і сконцентруюсь.

Отже, це 31 пункт – ведення обліку збитків, завданих державі, фізичним та юридичним особам, внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Я хотів би сказати, що міністерством підготовлено, урядом затверджено Постанову Кабінету Міністрів №326 "Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації".

Крім того, я хочу сказати, що цей сигнал посилений створенням в рамках Національної ради по відновленню України робочої групи з питання аудиту збитків, яка вже попередньо надала керівництву країни, скажемо так, результати підрахунку і збитків, і вартості відновлення. На жаль, ці цифри щодня збільшуються у нас, але така робота зроблена. Так само створена указом Президента комісія по аудиту збитків, яка такий тотожній має функціонал, вона досі працює і її очолює три співголови, в тому числі віцепрем'єр Ірина Верещук, яка очолює наше міністерство. Отже, в рамках цієї постанови затверджено вже чотири методики, а всього планується затвердити 20 методик щодо підрахунку нанесених збитків.

Друга позиція – це розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про внесення змін до статті 197 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо скасування відповідальності громадян, які проживають на тимчасово окупованій території, за несвоєчасне отримання паспортів громадянина України, в тому числі мешканцями Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. Ми хочемо сказати, що цей проект закону розроблений міністерством і направлений вже на розгляд уряду. Проект акта погоджено без зауважень Міністерством економіки, Міністерством фінансів, Мінцифрою, зауваження враховані міністерств, які надали: Міністерство юстиції, прикордонслужба, а також Національна агенція з запобігання корупції.

Щодо виконання плану заходів за 21-й рік, відповідали за, наше міністерство відповідало загалом за сім з них: виконано повністю п'ять, і два з них втратили актуальність. Так само ми вже, я так розумію, досить далеко від 21-го року і умов життя в ньому, тому я не думаю, що тут потрібно концентруватись. Але от таким чином іде виконання в цілому плану, а також того, що закріплено за Міністерством реінтеграції.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо, Павло.

Далі слово першій заступниці міністра закордонних справ. Еміне Джапарова, вітаємо знову.

ДЖАПАРОВА Е.А. Знов вітаю. Дякую. Я дозволю собі прозвітувати перед народними депутатами, перед суспільством про те, як МЗС виконує план реалізації стратегії реінтеграції, деокупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя в частині того, що робимо ми.

Ми в секретаріат комітету передали величезний матеріал, де фактично на багатьох сторінках розписали детально, що ми робимо. І дійсно є чим фактично пишатися, але я спробую дуже стисло наразі викласти основні елементи і пріоритети.

Ключовим є Кримська платформа, про неї ми говорили багато. Я тільки зупинюсь на тому, що архітектура Кримської платформи, вона розвивається саме так, як ми її запускали два роки тому назад – і внутрішній національний вимір, і зовнішній. Зовнішній: ми передбачили дуже ефективний спосіб такого операційного спілкування з країнами, ми створили мережу контактерів – це focal points.

І до речі, пані Євгенія зверталась до нас з тим, щоб ми піднімали питання знищення культурної ідентичності. Ми періодично робимо дайджест, який розсилаємо на focal points, а це люди, представники міністерств закордонних справ країн Кримської платформи, і через які ми

фактично інформуємо країни про тенденційні речі, які відбуваються в Криму. І ми можемо, в принципі, оновити такий матеріал в контексті вашої доповіді, яку ви готуєте в рамках ПАРЄ.

Також, в принципі, працюють всі її елементи. Ви знаєте, що тема Криму Міністерством закордонних справ, в принципі, піднімається на всіх міжнародних майданчиках: Женева, Страсбург, Відень, Нью-Йорк. Наразі українська делегація працює в Нью-Йорку. Це Прем'єр-міністр Денис Шмигаль, це перша леді Олена Зеленська і голова нашої делегації міністр Дмитро Кулеба. Широкий спектр питань: ядерна безпека і продовольча безпека, і компенсаційні механізми.

Але по Криму скажу, що нам вдалося зберегти пункт порядку денного, який щорічно піднімається у ГА ООН, зокрема, по тимчасово окупованих територіях. І на грудень місяць ми готуємо дві оновлені посилені резолюції і по мілітаризації і по правах людини, і ці посилені резолюції обов'язково будуть включати новоокуповані території, особливо коли мова йде про південь, Херсонську область і так далі.

Також наша робота спрямована на підтримання санкцій – це чутливе питання. Ви знаєте, що не кожна країна їх готова запроваджувати і що ми не зупиняємо тиск на країни з тим розумінням, що є практичний вимір політичного і політико-дипломатичного тику і він називається санкції. Ми раді, що окрім ЄС і США такі амбітні санкційні пакети були запроваджені Канадою а також європейськими країнами, які не є членами Європейського Союзу – це Велика Британія, Норвегія, Швейцарія і деякі інші.

Ми на сьогодні працюємо з Європейським Союзом як інституцією для того, щоб ми по Криму могли запустити глобальний санкційний режим ЄС за порушення прав людини. Ви знаєте, що це новий формат, який у 2019 році запустив ЄС, на жаль, український профайл ще не є частиною такого, але фактично ми сподіваємося, що обов'язково Крим почне український профайл в цьому вимірі.

Також ми продовжуємо супровід справ в Міжнародному суді ООН. Ви знаєте, що є кейс і розгляд в цій судовій інстанції по міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, зокрема мова йде і про кримськотатарський народ і його представницькі органи. Російська Федерація ігнорує всі проміжкові рішення цього суду, як то було наприклад до відновлення по доступу до української мови або роботи Меджлісу кримськотатарського народу.

Власне Російська Федерація, як я і сказала на початках – це найбільш ізольована країна сьогодні в світі. І найбільш підсанкційна країна саме завдяки тому, що вона дискредитувала себе в принципі як партнер. І багато країн сьогодні усвідомлюють, що перемовини з Російською Федерацією або ж пошук відповідної мови, яку б вона почула, або пошук відповідної людини, яку б почув Путін – цей формат не працює.

Ми на регулярній основі і також по міжнародних судових інстанціях є також Арбітражний трибунал про порушення Російською Федерацією Конвенції ООН з Морського права в Чорному, Азовському морях і в Керченській протоці та в Арбітражному трибуналі про порушення Російською Федерацією Конвенції ООН з Морського права під час захоплення, затримання та утримання трьох українських військово-морських кораблів та 24-х членів екіпажів.

Ми, розуміючи, що чи не складніший фронт є інформаційний, по який сьогодні колеги, я чула, казали. Ми продовжуємо дуже активно запроваджувати різні інформаційні компанії з різного спектру тим, і Крим він завжди є в пріоритеті. І до восьмих роковин початку збройної агресії Росії проти України і до Дня пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу, і по кримськотатарському прапору, і до захисту політв'язнів, про яких теж сьогодні колеги висловлювались під хештегом *(Вислів іноземною мовою)* і до другого саміту Кримської платформи, і до 100 днів спочатку повномасштабного вторгнення, і Міжнародного дня жертв насильницького зникнення, і щодо спроб незаконної паспортизації, і всі-всі тенденційні речі

постійно під контролем, коли всі посольства мають відповідний плейбук, який ми готуємо з нашими партнерами і, зокрема, з Офісом постійного представника Президента, із експертною мережею Кримської платформи. Тобто ця робота вона триває, і вона, мені здається, дуже успішною.

І наостанок скажу, що для нас захист наших політичних в'язнів є принциповим питанням. Ми розуміємо, що по Криму питання обміну не в тій мірі, в якій би ми хотіли. І, що попереду теж є певні ініціативи, які ми зараз проговорюємо, в тому числі з Турецькою Республікою по поверненню наших громадян на контрольовану територію. Я сподіваюся, трек теж працює так само як і той, що ми сьогодні святкуємо повернення 215 наших азовців. Ми запровадили питання менторства і проект менторства, коли ми звертаємося до відомих, публічних людей в світі з тим, щоб вони брали під захист громадянських журналістів. І таких у нас сьогодні і Френсіс Фукуяма, і Антоніо Станго, Малгожата Госевська, і Галя Акерман. Тобто відомі в країнах люди, завдяки яким і через голос яких про наших політв'язнів дізнаються все більше і більше. Бо статистичні дані, на жаль, вони не завжди працюють.

Ну, і наостанок скажу, що наша задача одна спільна у всіх – це повернення і деокупація Криму. І, мені здається, що Міністерство закордонних справ є дуже важливим елементом, бо сьогодні все так чи інакше зводиться до підтримки партнерів. І ми, на щастя, маємо таку консолідацію, і жодна країна в світі немає такої підтримки як має її Україна.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо вам, Еміне.

Хочу надати слово Мері Акопян – заступниця міністра внутрішніх справ України.

АКОПЯН М.А. Дякую, пане головуючий, шановні депутати.

Чути зараз, сподіваюсь.

Міністерство внутрішніх справ і всі наші органи, які є в координації нашого відомства на протязі всіх останніх років розробляли план деокупації і впроваджували необхідні нормативно-правові механізми для того, щоб бути готовими в будь-який час приступити до виконання своїх функцій.

Звичайно, цей досвід набувався в теорії, вивчаючи законодавство, вивчаючи можливості і згідно з виконанням наших функцій і завдань. На сьогодні цей досвід перетворюється на практику, зважаючи на те, що, набувши досвід за останні декілька місяців, що відбувається на тимчасово непідконтрольних територіях, після деокупації, що відбувається, які функції, завдання, як це на практиці працює. На сьогоднішній день всі наші сили і засоби кинуті на харківському напрямку для того, щоб максимально швидко повернути регіон до контролю наших правоохоронних відомств і наших функцій і завдань.

В контексті цього стратегічного нашого документу і плану заходу хочу зазначити, що 28 пунктів на даний момент плану заходів в нашій координації, тобто ми являємося виконавцями цих пунктів. І основним нашим завданням на сьогоднішній день протягом цих років, це документування фактів порушення Російською Федерацією прав і свобод людини, законних інтересів наших громадян, юридичних осіб в тому числі, порушення норм міжнародного гуманітарного права, порушення демографічного складу, в тому числі населення півострова і так далі.

В контексті цих завдань на сьогоднішній день Національною поліцією відкрито 800 кримінальних проваджень, серед яких вже 300 прийнятих рішень про оголошення підозри, про заочне оголошення підозри, звичайно яким чином… І додам ще, що додатково ще 300 кримінальних проваджень розпочато за фактами статті 115 Кримінального кодексу, яка передбачає навмисне вбивство людини з приміткою, що ці справи підрозумівають безвісти зникнення.

Яким чином ми збираємо інформацію? Звичайно, це зрозуміло, це відкриті джерела, це медіа, це деякі закриті джерела, які у нас є на сьогодні, з

якими ми можемо спілкуватися і так далі. Тобто документується максимально можливий об'єм інформації, до якого ми можемо і наші правоохоронці можуть дотягнутися на сьогодні.

Одним із важливих питань, як ми знову ж таки бачимо з досвіду на сьогодні, які потребує будь-яка деокупована територія – це надання адміністративних державних послуг, сервісних послуг. У цьому контексті на виконання плану заходів МВС разом з міграційною службою внесено зміни в деякі нормативно-правові акти щодо спрощення процедури оформлення паспорта громадянина України. І ми бачимо, що дійсно першочергове завдання на сьогодні під час деокупації, коли заходять цілі міністерства внутрішніх справ, це завдання унебезпечити, знешкодити в першу чергу вибухонебезпечні речовини, предмети і так далі. Тобто розмінування фактичне. І після цього одразу люди потребують поруч з відновленням там електропостачання будь-яких там локальних мереж і так далі життєвого забезпечення, потребують відновлення документів, потребують ідентифікації отримання таких базових елементарних сервісних послуг від нашої системи. І ми, мені здається, достатньо ефективно це зараз відпрацьовуємо.

Тому, що важливо ще додати, що основні три пункти, на яких ми зосереджені зараз під час деокупації територій і які лягають в план деокупації території Крим в майбутньому – це відновлення публічного адміністрування, головних життєво необхідних… життєзабезпечення на території, деокупованої території.

Друге наше завдання – це забезпечення безпеки, правопорядку і контролю криміногенної ситуації з максимальним технологічним включенням, тобто цифровізація, тобто відеоспостереження і так далі, все те, що у нас є на підконтрольних Україні територіях, засобах і так далі, які в Криму, наприклад, зараз відсутні.

І третій напрямок, з яким ми дуже ретельно пропрацювали і в тому числі в нормативній площині – це операційні спроможності наших систем, тобто взаємодія, тобто можливість комунікації, доступ до реєстрів, онлайн

можливості обміну інформації між службами, підрозділами і так далі. І тут знову ж таки ми максимально стовідсотково готові. Звичайно, будь-які такого типу ресурси потребують часу для інсталяції, для розгортання і так далі. Але ми дуже ефективно наразі тестуємо і, наприклад, навіть для наших громадян, які за кордоном тимчасово перебувають, мобільні наші всі сервіси, мобільні наші лабораторії, мобільні міграційні служби, які видають паспорти і так далі.

Знову ж таки головний наголос на тому, в якому форматі буде відбуватись деокупація. Тобто одна справа, коли ми маємо військові дії і ми зі Збройними Силами разом відштовхуємо назад сили Російської Федерації і заходимо з місією зачищення території і відновлення функцій контролю і забезпечення безпеки наших громадян, інша справа, якщо це все ж таки політико-дипломатичним шляхом буде відбуватись. Тобто яка у нас буде ситуація по Криму, прогнозувати на сьогодні дуже складно, але в будь-якому форматі, мені здається, ми готові і до одного формату, і до іншого формату, тому впевненість в тому, що система Міністерства внутрішніх справ продемонструє стійкість і продемонструє професійність, у нас дуже висока, особливо з урахуванням останніх місяців.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо вам.

Колеги, ще раз нагадую за регламент. Велике прохання вкласти свої виступи до п'яти хвилин.

Далі даємо слово заступнику міністра культури та інформаційної політики України Ростиславу Карандєєву. Ростислав, вітаємо вас.

КАРАНДЄЄВ Р.В. Дякую.

Доброго здоров'я, шановні колеги, пані та панове. В контексті завдань, визначених планом заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста

Севастополя найбільш наочними, звичайно, є загрози культурній спадщині, і вони одразу постали перед нами з перших днів окупації території. Про окремі випадки сьогодні вже сказали мої колеги, пані Євгенія Кравчук, пан В'ячеслав Потапенко. Ми ведемо моніторинг, стараємося принаймні в максимально можливий спосіб фіксувати порушення законодавства, пам'яткоохоронного зокрема, щодо тих об'єктів, які на сьогоднішній день знаходяться на території Криму.

Що нами зроблено в цьому плані? Ми постаралися сформувати, як то кажуть, таке контекстне бачення наших дій в рамках такого терміну як гуманітарна деокупація. Очевидно, що деокупація фактична території буде означати контроль української держави над півостровом, над усіма інфраструктурними, іншими та зокрема владними інституціями. З іншої сторони, дуже важливою складовою є саме гуманітарна, і не тільки контроль, як то кажуть, за діями людей, і не тільки впевненість в тому, які цінності будуть запроваджені після повернення Криму в українське лоно, але і те, якими ресурсами, якими діями ми зможемо це забезпечити. Тому дуже важливо розуміти, що окрім формування і вчинення заходів, які ми можемо робити зараз або після деокупації. Зокрема, коротенько скажу, що це моніторинг, звичайно, ситуації, з якою ми стикнемося, ми вже готуємося до того, а ми розуміємо, що будуть втраченими і не тільки культурні цінності, але і такі речі, не просто вивезені і знищені, а тотально знищені, як, наприклад, україномовні документи, в бібліотеках, в архівах, їх треба буде поновлювати. Тобто ми вже зараз маємо бути готові до того, що певні комплекти, наприклад, українських книжок мають бути у нас завчасно закуплені, придбані і знаходитись в резерві для того, щоб потім ми могли їх одразу передати в бібліотеки, в шкільні, публічні, тощо.

У нас мають бути підготовленими завчасно і комплекти національної символіки і прапори, і герби, і портрети українських героїв, щоб ми одразу заходили з певним ресурсом.

Мають бути підготовлені люди з числа тих, хто є тимчасово переміщеними особами, які мають бажання одразу, це буде не просто, досить складно, але матимуть бажання повернутися, їх підготувати, зрозуміти куди вони повертаються, з якою місією, з яким завданням, на які об'єкти.

Ми сьогодні ведемо облік наших державних інституцій, зокрема, закладів культури, які знаходяться, знаходились, можливо, правильно так сказати, на території Автономної Республіки Крим, і сьогодні або переміщені, або їх принаймні адміністрації переміщені, до материкової України. У нас є насправді наразі я думаю, що і багатьох по інших міністерствах, сьогодні громадяни України, наші колеги, які визначені директорами чи керівниками наших окупованих закладів. Вони мають бути готовими для того, щоб одразу поїхати туди і щось робити. Оце все, якраз ті задачі, які планом передбачені і які ми зараз прагнемо реалізувати, це дуже не просто, я вам скажу, бо це робота з людьми, робота з людьми завжди є не простою.

Ми хотіли б ще поділитися з вами такими нашими досягненнями і баченнями як, і тут роль Верховної Ради особливо є значимою, як невідкладне повернення топонімічної ситуації, а навіть виправлення її на території Криму, щоб ми одразу мали пропозиції і рішення щодо їх впровадження як на рівні Верховної Ради та органів місцевого самоврядування.

Робота з людьми передбачає, звичайно, інформаційну складову, потужну складову донесення до людей тих наративів, які на сьогоднішній день є актуальними і які складають цінність української нації.

У зв'язку з цим Міністерством культури та інформаційної політики розроблені і вже були реалізовані кілька проектів, які були дуже на часі, - це і створення Центру стратегічних комунікацій, сайту на Телеграм-каналі, проекту "Справді" і національного проекту "Фільтр". Ці проекти були важливими складовими, але, очевидно, що цього недостатньо. А отримавши доступ інформаційний до території Автономної Республіки Крим, до людей,

споживачів цієї інформації, ми, очевидно, маємо розуміти, що і ми мусимо бути готовими зайти інформаційно через телебачення, через радіо, через відновлення технічних ресурсів для того, щоб зробити цю нашу роботу одразу ефективною, щоб не в процесі, як то кажуть, входження на територію, а одразу бути готовими.

Я хочу звернути увагу, шановні колеги, що сьогодні Міністерство приділяє дуже велику увагу, разом і з іншими, звичайно, роботі, цілодобовій роботі телемарафону провідних телеканалів України. На жаль, ми не можемо похвалитися тим, що доступ до цієї, як і іншої інформації є в українських громадян, які проживають на території Криму. В той же час вирішення питання деокупації, а зокрема гуманітарної деокупації, неможливо без інформаційних ресурсів, які мають бути спрямовані на підтримку воєнних або ж дипломатичних дій, які будуть обрані, які будуть наочними.

І в зв'язку із цим ми розглядаємо зараз можливість і міністерством, за підтримки партнерських організацій, розглядається питання щодо застосування нових форм інформаційної взаємодії з громадянами, і тут ми покладаємося на особистісні контакти. І як це не дивно, але якраз партизанський рух він можливий не тільки в системі воєнної протидії, але й в системі гуманітарної.

Ми завдячуємо нашим колегам з Меджлісу кримськотатарського народу, представників інших кримськотатарських в першу чергу, але і українських звичайно організацій, які в підпіллі виконують певну інформаційну функцію. І на них буде покладено одразу в першу чергу завдання щодо поширення інформації після отримання ресурсного технічного забезпечення здійснення такої роботи.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Ростиславе, якщо можна.

КАРАНДЄЄВ Р.В. Ми маємо низку завдань, низку необхідних викликів, які треба буде подолати. Ну і звичайно ми готові це все робити і

будемо, просимо розраховувати на нас, як на той ресурс, який розуміє задачі і готовий їх виконувати. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дуже дякую і вам і вашому міністерству за вашу роботу.

Далі слово Олексію Шкуратову заступнику міністра освіти і науки України з питань європейської інтеграції. Олексій з вами в онлайн режимі. Олексію, вітаємо вас.

ШКУРАТОВ О.І. Вітаю вас, шановні колеги!

ГОЛОВУЮЧИЙ. До 5 хвилин, будь ласка. Дякуємо.

ШКУРАТОВ О.І. Дякую. Шановні колеги, про стан виконання заходів з реалізації стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя Міністерство освіти і науки України надіслало до комітету матеріали. І хочу відмітити коротенько ті механізми та інститути, які міністерство впроваджує для забезпечення права на освіту громадян України, що проживають на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

Зокрема, це те, що ми запровадили механізм згідно якого діти, які мешкають на тимчасово окупованій території, зокрема Автономної Республіки Крим, а також діти, які перебувають за кордоном, можуть продовжувати навчання екстерном, за індивідуальним планом навчання у загальноосвітньому навчальному закладі "Міжнародна українська школа" і отримати документ про освіту державного зразка.

Також врегульовано спрощену процедуру зарахування до закладів загальної середньої освіти тимчасово переміщених осіб з Автономної Республіки Крим та інших окупованих територій.

Також з метою забезпечення права громадян, які проживають на тимчасово окупованих територіях України, у сфері загальної середньої освіти затверджено Положення про інституційну форму здобуття загальної середньої освіти, Положення про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти, Порядок проведення державної підсумкової атестації, Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти.

Хочу відмітити, що організація здобуття освіти за дистанційною формою може здійснюватись для осіб, які не можуть відвідувати навчальні заняття в закладах освіти, а також дітей, які перебувають на тимчасово окупованій території України.

У зазначених нормативно-правових актах, серед іншого, також передбачено механізм реалізації права на освіту громадян, які проживають на тимчасово окупованій території. І загалом для цієї категорії осіб спрощено процедуру зарахування до закладу освіти, додаткові можливості для навчання дистанційно. Це можливість для випускників шкіл з тимчасово окупованих територій завершити навчання на території, підконтрольній державній владі України, і отримати документ про освіту державного зразка. І також створено умови для самостійного навчання за допомогою платформи для дистанційного і змішаного навчання "Всеукраїнська школа онлайн".

У сфері професійної, фахової передвищої та вищої освіти важливим кроком для створення можливостей для дітей з тимчасово окупованих територій – це можливість вступити в межах встановлених квот прийому до закладів освіти України. З 2021 року вступ до закладів вищої, фахової передвищої та профтехосвіти організований через освітні центри "Донбас-Україна" та "Крим-Україна" і відповідно до порядку прийому осіб, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та міста Севастополь, а також тимчасово окуповані території окремих районів Донецької та Луганської областей.

У цьому році, наприкінці серпня, ми внесли зміни до цього порядку, в тому числі щодо зарахування до закладів освіти у дистанційному форматі. Наразі він знаходиться на юстуванні в Міністерстві освіти. Будемо надіятися, що найближчим часом наш наказ Міністерства освіти, яким затверджується порядок, вже вступить в силу. І зокрема, такі освітні центри було створено на базі 226 закладів фахової передвищої, вищої освіти в різних регіонах України і різних сфер управління. І якщо абітурієнтові не вдавалося вступити до закладу вищої освіти на бюджетну форму навчання, є можливість переведення з контрактної форми навчання на бюджетну. І також можна вступити через ці освітні центри, про які я сказав, на бюджетну форму навчання до закладів професійно-технічної освіти.

У 2022 році під час підготовки та проведення вступної кампанії до закладів профтехосвіти і вищої освіти був оновлений, як я вже сказав, порядок прийому. І на сьогодні ведеться широка комунікація у засобах масової інформації та через офіційні канали Міністерства освіти і науки, сторінки у соціальних мережах та каналі ютуб щодо детального роз'яснення цього нового порядку прийому на навчання до закладів освіти у 2022 році.

І низка проведених заходів дозволяє в повній мірі реалізувати право громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим та міста Севастополя, на освіту кожної ланки: і середньої освіти, і фахової передвищої, і професійно-технічної освіти, і вищої освіти в нашій державі. На цьому коротенько все.

Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо, Олексію.

Ще раз, шановні колеги, запрошені гості, хочу звернути увагу, що наш захід був заздалегідь запланований, якщо не помиляюсь, десь за місяць тому. З усією повагою, з великою повагою до кожного з вас, до вашого графіка, до ваших планів, до вашої роботи. Прошу залишатися до кінця заходу з нами. Якщо є дуже важлива, вагома причина, то як мінімум от моя колега Таміла

підказує, включитися у Zoom, якщо є потреба комусь поїхати на якийсь інший захід.

Комітетські слухання – завжди це івентний захід, який триває не менше 3-4 годин. Якщо ви не приймали участі до цього, то потрібно було заздалегідь про це дізнатися, скільки іде, то єсть годину або дві вони не йдуть, на жаль, ну, це так. Тому будемо прискорюватися, ну, як можемо, да.

Далі слово Рефат Чубаров голова Меджлісу кримськотатарського народу за нами сьогодні в онлайні. Вітаємо вас! Дуже сподіваємося, що ви з нами.

ЧУБАРОВ Р.А. Доброго дня! Доброго дня, пане голово, шановні учасники парламентських слухань! Я спробую так схематично за браком часу. Ну, почну з тривожного, зі вчорашньої ночі не стихають звернення з Криму, вони пов'язані з тим, що вже масово розносять повістки і людей, чоловік викликають до військкоматів. А вже на сьогодні на 14:00 в одному з регіонів вже з речами і їх будуть відправляти в підрозділи російської окупаційної армії.

Я це говорю для того, щоби просто ми не забували, там не менше 500 тисяч етнічних українців, там кримські татари. Зараз наших родичів, братів будуть намагатися поставити зі зброєю проти нас. Тут треба якісь додаткові зусилля, пояснення, звернення, можливо, міжнародні заходи.

Я тут би просто звернувся би з тим, щоби Міністерство юстиції і Офіс Президента України і представництво Президента України, ми готові до такої співпраці, давайте спробуємо з'єднати зусилля, щоби якимось чином допомогти нашим співгромадянам. Це перше.

По-друге, я хотів би просто сказати банальну очевидну істину, ви її знаєте, що Крим є не тільки унікальною територією, Крим є колискою трьох корінних народів України.

Користуючись нагодою, хочу подякувати народним депутатам України за схвалений минулого року Закон "Про корінні народи України". Хочу

сказати, що саме ці три народи вони не є абсолютно, знаєте, виключними по відношенню до всіх десятків народів, які пройшлися Кримом, ми цінуємо і шануємо кожний етап історії Криму. Але ці народи увібрали в себе всі особливості і спадщину, і генетику, якщо хочете, енергію всіх попередніх народів. Але ці народи зараз дуже в такій вразливій ситуації і причину цього ви теж знаєте, я не буду заходити в історію Криму. Але в 2014 році Москва повернулася до Криму, щоб добити не лише Крим, не лише кримських татар, караїмів, кримчаків, а вже і знищити незалежну українську державу.

Знову за браком часу, я не можу говорити про те, що ми зробили разом і особливо у сфері культури, у сфері мови, я тут просто хочу подякувати за прийняті ці стратегії Концепції відродження кримськотатарської мови. Хочу відмітити те, що і уряд, і Президент України, і Верховна Рада України в багатьох цих питання дуже синхронізує свою діяльність і це дає результати. Але тим не менше, так не можна думати, що мало проблем, вони все збільшуються і це пов'язано з війною, з окупацією Криму. Дев'ятий рік окупації, питання і проблеми накопичуються, і я міг би назвати лише хоча б одну проблему озвучити, це вкрай складне й важке становище з телевізійним каналом ATR. І давайте все-таки повернемося більше до уряду для того, щоб фінансувати цей напрямок особливо зараз, коли вже звільнення Криму воно вже незабаром і це видно.

І тепер, що ми маємо встигнути зробити до деокупації. Закон про корінні є, це плюс. Зараз ми працює разом з народними депутатами України, експертами, Офісом Президента над законом про статус кримськотатарського народу. Він іде дуже складно. Я все-таки сподіваюсь, що ми його встигнемо цього року прийняти і ми на це працюємо всі, це правда.

І третє. Нам немає буде куди дітися, щоб удосконалити, переформатувати кримську автономію. Нарешті ми маємо підійти до Конституції України. Зрозуміло, війна, зрозуміло, що зараз жодні правки і зміни до Конституції не вносяться і ми на цьому не можемо наполягати, це було би абсолютно неправильно до нашої української держави і до нашої

ситуації. Але обговорювати, готувати ці питання, напрацьовувати я думаю, що ми можемо, нам головне зробити так, щоб зі звільненням української території Криму ми чітко собі представляли яким буде майбутнє українського Криму, яким буде його розвиток. І це мають знати наші партнери і, особливо, це мають знати ті люди в Криму, які залишаються вірними своїй землі і залишаються вірними українській державі. Отже, питання, пов'язане з двома цими законними актами як про статус кримськотатарського народу, ми його все-таки приймемо в цьому році, дай боже, а потім внесення змін до Конституції, вони є найголовнішими задля того, щоб ми нарешті звільненням Криму були впевнені раз і назавжди, що будь-які виклики щодо Криму з боку наших сусідів, вони зникнуть раз і назавжди і український статус Криму, він ніколи і ніким не може бути поставлений під…

Дуже дякую вам за надану…

ГОЛОВУЮЧИЙ. Вам також дякуємо, пан Рефат, за гарний виступ. Дякуємо.

Далі слово Ігор Лосовський, заступник голови Державної служби України з етнополітики та свободи совісті.

ЛОСОВСЬКИЙ І.Є. Доброго дня, колеги. Дякую, пане голово, за надане слово.

Ключові виклики та завдання нашої служби, Державної служби з етнополітики і свободи совісті на момент ухвалення Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя та плану заходів з її реалізації полягає в тому, як сприяти національній стійкості, збереженню етнічної та релігійної самобутності громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території, а також протидіяти спробам використання Росією етнічного та релігійного чинників для легітимізації окупаційної діяльності Російської Федерації, її

окупаційної адміністрації на тимчасово окупованій території чи штучного створення розколів в українському суспільстві.

Підвищення обізнаності українського суспільства щодо керівних народів та забезпечення їхніх прав і збереження культурної самобутності були ключовими мотивами плану заходів. Повномасштабна агресивна війна Росії проти України не лише змінила географію тимчасової окупації, а і поставила під питання саме існування окремих культур. Разючим прикладом є греки Надазов'я – унікальна окрема етнічна група греків з власними мовою та культурою, яка сформувалася на території Кримського півострова, а з кінця XVIII століття компактно проживає на півдні Донецької області України.

В межах однієї згаданої етнічної групи є дві мовні групи: румська та румейська, які знаходяться під загрозою зникнення. Починаючи з 14-го року і дотепер майже всі поселення греків Надазов'я опинилися під російською окупацією. Удар, завданий місту Маріуполю та знищення селища Сартани, надто критично позначились на можливості збереження культури та самого виживання цієї спільноти. Повномасштабна фаза війни стала новим викликом для керівних народів України, які після тимчасової окупації Кримського півострова в 2014 році виїхали до географічно найближчих або ж і традиційно проживали на нині тимчасово окупованих частинах Херсонської та Запорізької областей України. Дисперсне розселення осіб, які належать до одного корінного народу, ускладнює збереження їхньої культури та соціальних зв'язків. Водночас одним з викликів безпечної реінтеграції буде відновлення таких зв'язків всередині самої спільноти, частина з представників якої залишилася в умовах окупації.

У поданих комітету матеріалах, наших матеріалах, наша служба поінформувала про суттєві зміни етнічного та релігійного ландшафту тимчасово окупованого Кримського півострова. Продовжуються переслідування Кримської єпархії Православної церкви України, тож у цьому контексті важливо забезпечити виконання Постанови Верховної Ради

України про деякі питання захисту права на свободу світогляду та віросповідання вірян Кримської єпархії Православної церкви України та збереження приміщення Кафедрального собору святих рівноапостольних князя Володимира та княгині Ольги в Сімферополі.

Примусова міграція населення, яку всупереч нормам міжнародного гуманітарного права вчиняє Росія, одним з наслідків має зміну етнічного складу населення та примусову асиміляцію осіб інших, аніж російська, ідентичностей. Таким чином, порушуючи норми міжнародного гуманітарного права, протизаконно Росія здійснює штучний етнічний інжиніринг.

У цьому контексті важливо заздалегідь врегулювати серед іншого питання державної політики щодо російської мови, з урахуванням її становища та міжнародних зобов'язань України. Важливим та досі невирішеним залишається також питання узгодження офіційного тексту Європейської хартії регіональних мов або мов меншин української мовою у контексті наявності офіційного альтернативного перекладу хартії з використанням термінології міноритарної мови. У поданих ДЕСС комітету матеріалах надано інформацію про підтримку нашою службою відповідно до плану заходів культурно-просвітницьких ініціатив з вивчення мов і культури корінних народів України, підвищення обізнаності українського суспільства в історії, культурі, мові, внеску у розбудову України її корінними народами.

Пунктом 56 стратегії передбачено зокрема створення інституційних умов для розвитку культури кримськотатарської та інших корінних народів, національних меншин. Необхідною складовою інституційних умов розвитку корінних народів України є створення практичних механізмів реалізації Закону України "Про корінні народи України". ДЕСС розроблено, забезпечено погодження та прийняття постанов Кабінету Міністрів України від 19 серпня цього року про затвердження Порядку закріплення правового статусу представницького органу корінного народу України та "Про

затвердження Порядку проведення консультацій органів виконавчої влади з представницькими органами корінних народів України".

Забезпечення інституційних умов діяльності представницьких органів корінних народів України та проведення консультацій з ними є засадничою умовою реалізації прав корінних народів, передбачених міжнародним правом та національним законодавством України, а також запорукою їхньої ефективної участі у публічних справах, які можуть мати на них вплив та збереження культурної самобутності.

Дякую вам.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую вам.

Далі слово Марія Томак, керівник Служби забезпечення діяльності Кримської платформи Представництва Президента України в Автономній Республіці Крим.

Марія, вам слово.

ТОМАК М. Дякую.

Доброго дня, шановний головуючий, шановні колеги! Я буду максимально лаконічною. Але я би також свій виступ хотіла розпочати з того, щоб привернути увагу до того факту, що за попередні півтори доби ситуація в Криму, можна сказати, змінилась на драматичну у зв'язку з оголошенням мобілізації. Якщо до цього ми говорили про приховану мобілізацію, яка мала місце після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, то зараз ця мобілізація відкрита. І ці цифри, які озвучив шановний представник Генерального штабу, тих людей, які загинули, на жаль, наші громадяни у складі російської армії, вони можуть зростати просто в десятки разів. І, власне, ми справді отримуємо так само, як і пан Рефат Чубаров, про що він сказав, і Денис, мій колега Денис Чистіков, власне, ми отримуємо сигнали вже зараз, в режимі реального часу, з Криму про десятки повісток, які вручаються, і люди опиняються перед

вибором: або іти воювати з відповідними довготерміновими наслідками, які ми всі розуміємо. Тому що якщо ці люди будуть гинути, ми можемо собі уявити наскільки буде лояльним, хоч і наші громадяни, але все ж таки до нашої держави в Криму. Або вони можуть переховуватися, або тікати і це дуже ризикована авантюра, або вони можуть сісти. Ну, і це стосується фактично всього дорослого чоловічого, ну, і не тільки чоловічого між іншим населення Криму, в тому числі наших громадян, і передусім наших громадян.

І, відповідаючи на запитання або запит пана Рефата, хочу сказати, що ми от якраз вчора і сьогодні консультуємося і з правозахисниками, і з адвокатами, працюємо над якимось алгоритмом, над якимись рекомендаціями для наших громадян в Криму як їм діяти, на жаль, вибір невеликий і це все, ну, без гарантій, як то кажуть, так, але цей контекст дуже важливо враховувати.

І кілька слів, власне, про темі мого виступу. Я хотіла нагадати також, що Кримська платформа справді має не лише зовнішньополітичний вимір, про що говорила багато пані Еміне, а і саме внутрішній вимір. І завдяки існуванню Кримської платформи, я от не побоюся цього слова, мені здається це справедливо буде це сказати, було низку речей реалізовано протягом попереднього року з моменту проведення першого саміту Кримської платформи на національному рівні – це ухвалення низки законів, загаданого Закону "Про корінні народи України", який був ініційований Президентом України, Закону про соціальний, правовий захист осіб, які ув'язнені у зв'язку із російською агресією проти України, так, який також був ініційований Президентом України, і зараз підзаконні акти розробляються аби він запрацював на повну силу.

І власне кажучи, зараз ті речі, які ми... чи ми в Офісі Кримської платформи займаємося, Офіс Кримської платформи створений на базі представництва Президента України в Автономній Республіці Крим відповідним Указом Президента України. Це, власне кажучи, робота, яка є великою мірою координаційною. Ми співпрацюємо з багатьма державними

інституціями, але також з неурядовим сектором. І от я хочу це також підкреслити, тому що це є дуже важливим, також одним із уроків фактично цієї річної роботи. І стратегія і ми працюємо багато над баченням, власне, за дорученням також Президента України, того, яким буде Крим після деокупації, тобто те, що ми умовно називаємо: наступний день після деокупації, після... власне, яким чином ми будемо реінтегровувати Крим.

І тут нещодавно була презентована стратегія відновлення Криму, яка була розроблена нами спільно з Міністерством інфраструктури України – тут присутня Олександра Азархіна, я їй дякую за співпрацю – та Київською школою економіки й експертами.

І зараз ми працюємо, є робоча група на базі представництва, яка працює над окремими аспектами, пов'язаними з реінтеграцією. Це яким чином має виглядати правова рамка щодо амністій, щодо люстрацій, щодо права власності в Криму. Це все надзвичайно складні питання, і от хто-хто, а ми точно не маємо ілюзій, що з деокупацією Криму от всі наші проблеми завершаться. Багато проблем тільки розпочнеться, так, але звісно, що зараз для ключове – це деокупація і підтримка, безумовно, Збройних Сил України в цьому контексті.

І на завершення хочу сказати, що також одним із уроків Кримської платформи важливих для нас аспектів є інституціоналізація. І власне, ті речі, про які я говорила, і те, що нам, я сподіваюся, в майбутньому вдасться реалізувати, було б неможливо або значно складніше реалізувати, якби не було створено певні інституції на рівні держави, які підтримують заходи з деокупації та реінтеграції Криму.

Що я маю на увазі? Я маю на увазі, власне, сам Офіс Кримської платформи, який просто в щоденному режимі над цими завданнями працює. Я маю на увазі міжфракційне об'єднання "Кримська платформа", так, народних депутатів, які постійно включені, постійно працюють, просувають законодавчі ініціативи і на міжнародному рівні дуже активні, на рівні парламентських асамблей Ради Європи, НАТО, ОБСЄ.

Я маю на увазі Консультативну раду відповідну щодо деокупації, реінтеграції Криму, яка була утворена Президентом України 1 вересня цього року, яка ще не запрацювала, але найближчим часом запрацює. Тобто ці всі речі і, власне, саме існування Кримської платформи як міжнародної, так, на зовнішньополітичному рівні ініціативи, також це важлива інституція, яка забезпечує постійну увагу до теми Криму з боку міжнародної спільноти. А без цього деокупація Криму і реінтеграція буде, мені здається, неможливою.

Тому, власне, це є для нас на сьогодні дуже важливо. Ми всім дякуємо, тим, хто відкритий до співпраці, хто з нами взаємодіє. І будемо далі працювати на звільнення та реінтеграцію Криму. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо, Марія.

Ольга Скрипник вже з нами в онлайн-режимі, це голова правління громадської організації "Кримська правозахисна група".

Ольга, вітаємо вас.

СКРИПНИК О.С. Доброго дня, шановні колеги, шановний головуючий. Скажіть, будь ласка, чи чуєте ви мене?

ГОЛОВУЮЧИЙ. Чуємо.

СКРИПНИК О.С. Добре. Дякую. Дякую за можливість долучитися онлайн. На жаль, не можу з об'єктивних причин бути з вами в залі. Тому ще раз вдячна за те, що є можливість виступити онлайн. Я буду максимально коротко говорити для того, щоб залишити час для моїх колег.

В першу чергу хочу привітати всіх з чудовою новиною, з щасливою новиною, з поверненням полонених. 215 людей повернуто. І щиро дякую всім, хто був долучений до цього процесу. Це дійсно надважлива робота. І це сильна підтримка і сильна позиція України, що вона повернула полонених захисників Маріуполя. Це так само важливий сигнал для всіх політичних

в'язнів, які зараз перебувають за ґратами. Тому *(Не чути)* порушення норм міжнародного гуманітарного права до території Російської Федерації.

Я, в принципі, не буду багато розповідати про ситуацію в Криму. Багато спікерів вже сказали про це. Я розумію, що шановні колеги дуже добре обізнані в ситуації. Ми сьогодні згадували Нарімана Джелялова, який отримав разом братами Ахтемовими страшні вироки. Але так само після повномасштабного вторгнення Росія продовжує переслідувати кримських татар і українців за кримінальними справами. Зокрема, звинувачуючи в участі *(Не чути)* Це одна найбільша така справа, за якою переслідують кримських татар. І там був вирок і 17, і 18, і 19 років. І Російська Федерація продовжує виносити ці вироки. Це і нові справи проти українців як Ірина Данилович, яка зараз за ґратами, проти якої дуже брутально, скажемо так, сфабрикували справу, тримали її в підвалах ФСБ, лише за те, що в принципі, вона висвітлювала правду про порушення прав людини в Криму. Це і Богдан Зіза, якого згадувала сьогодні пані Таміла, який виявив свій культурний протест.

І скажу, що кримський спротив триває. І про це навіть свідчить статистика. Наприклад, нещодавно наша організація задокументувала 120 адміністративних справ проти кримчан, які переслідуються за так званою статтею дискредитація російської армії. Це нова стаття, яку Путін ввів в березні. І що важливо, що незважаючи на всі переслідування кримінальні, адміністративні, кількість таких справ продовжує зростати. Це означає, що наші громадяни в Криму не злякалися, вони продовжують свій спротив, навіть розуміючи всі переслідування. Зрозуміло, що проблема часткової мобілізації, вона погіршує ситуацію. І водночас зазначу, що ті атаки і удари, які завдали наші Збройні Сили по військовим об'єктам в Криму, вони, навпаки, лише згуртували кримчан, лише згуртували людей, які чинять спротив. Тому всі в Криму та всі наші проукраїнські громадяни, вони чекають на ЗСУ і Російська Федерація прекрасно це розуміє.

Я просто зосереджуся, напевно, на рекомендаціях, щоб не витрачати час на констатацію, да, ситуації. І декілька рекомендацій, які б я хотіла озвучити з точки зору захисту наших політичних в'язнів. Перше, стосується безпосередньо Кримської платформи, оскільки в нас попереду перший парламентський саміт, декілька рекомендацій саме з цього блоку до шановних наших депутатів. Є пропозиції, рекомендація ухвалити Постанову Верховної Ради Про Заяву Верховної Ради до парламентів країн Кримської платформи щодо політичних в'язнів. Це якраз щодо вироку Нарімана Джелялова та братів Ахтемових і також, щоб ця заява стосувалася всіх інших політичних в'язнів, щоб ця тема була однією з центральних також і під час кримського саміту. Тому ми також готові до співпраці, надати всі відповідні матеріали, які потрібні для того, щоб ухвалити таку постанову і звернутися до наших партнерів саме на рівні парламентському.

Далі, враховуючи те, що попереду буде парламентський саміт і всі наші депутати також мають можливість впливати і на інформаційний простір, і привертати увагу до важливих подій, ми також звертаємося і до наших депутатів, щоб в своїх акаунтах: Твіттер, Фейсбук та інших вони робили публікації якраз на передодні кримського саміту про наших в'язнів, про їхні історії з конкретними іменами, тому що ми з вами добре знаємо з досвіду, що все ж таки публічність і так звана медійність, вона допомагає не тільки привернути увагу, а допомагає рятувати наших людей. Тому ми звертаємося з пропозицією, скажемо так, посилити інформаційну складову і привернути увагу до наших в'язнів, які сидять за кримськими сфабрикованими справами.

І також, оскільки я представляю експертну мережу Кримської платформи, наша загальна рекомендація до міжфракційного об'єднання "Кримська платформа". Ми звертаємося з такою рекомендацією, щоб проводити регулярні зустрічі з експертною мережею, наприклад, це може бути раз на квартал на базі, наприклад, кримського офісу, тобто офісу Кримської платформи (про його діяльність Марія Томак розповідала), щоб ми могли обмінюватися інформацією не лише про політичних в'язнів, а

взагалі дивитися і аналітику, і планувати спільні заходи, і посилювати всі виміри, які існують в межах Кримської платформи: урядовий, парламентський та експертний. Це щодо Кримської платформи.

Щодо інших рекомендацій, ми всі вітали ухвалення закону, про який також Марія Томак згадувала. Це дуже важливий закон, на якому наполягали давно вже правозахисники, і він був ухвалений: про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення волі саме внаслідок збройної російської агресії. Але зараз дуже важливо, щоб були розроблені всі відповідні підзаконні акти, це в першу чергу рекомендації до Кабінету Міністрів України розробити та ухвалити всі відповідні підзаконні нормативно-правові акти, які якраз зможуть забезпечити повноцінну реалізацію цього закону, який повністю набирає чинності вже в листопаді, тому що багато положень має бути ухвалено до цього закону, щоб дійсно він запрацював.

Це стосується і різних комісій. На сьогодні у нас є дві комісії, які в першу чергу стосуються цієї категорій осіб. Одна – це міжвідомча комісія на базі Міністерства реінтеграції про встановлення якраз-таки факту позбавлення волі. Саме на підставі рішення цієї комісії виплачується грошова допомога особам, які позбавлені волі. На жаль, через повномасштабне вторгнення така комісія мала припинити свою роботу, але вже з липня вона відновила зараз свою роботу і продовжує виносити рішення, що допомагає нашим в'язням або тим, хто був в полоні, отримувати матеріальну допомогу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Ольга, я вибачаюсь, в нас регламент. У нас вже сьома хвилина пішла, не можу більше, пробачте. Люди чекають на виступ…

СКРИПНИК О.С. Я завершу тоді. І остання тоді рекомендація, яка також стосується того, щоб ми думали вже наперед, враховуючи, що, дійсно, деокупація зараз є цілком можливою і, дякуючи ЗСУ, вона наближається, тому маємо зробити все, щоб у нас були відповіді вже сьогодні, і вони

стосуються того, щоб були ухвалені, продумані механізми, процедури, які дозволять нам відновити права, які були порушені щодо політичних в'язнів.

І також дуже важливо, щоб сьогодні говорилося про методику оцінки збитків, і нам важливо врахувати, що ми маємо мати також методику оцінки збитків, які були завдані нашим громадянам саме внаслідок порушення їх прав, включаючи і політично мотивовані переслідування. Більш того, ми маємо певні, скажемо так, кошти за кордоном для цього, мається на увазі заморожені активи Російської Федерації, які ми можемо, маємо наполягати на тому, щоб вони витрачалися якраз для того, щоб відновити Україну, відновити права. Це складний механізм і тут треба залучати наших партнерів, але в першу чергу Україна має зробити такий крок і запровадити таку оцінку цієї шкоди, яку завдала Російська Федерація…

ГОЛОВУЮЧИЙ. Да, дякуємо, Ольга. Дякуємо.

СКРИПНИК О.С. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Далі слово голові громадської організації "Об'єднання родичів політв'язнів Кремля". Ігор Котелянець сьогодні з нами.

КОТЕЛЯНЕЦЬ І.А. Добрий день. Добрий день. Радий бути тут, дякую за запрошення.

Одразу перейду до суті свого виступу, зважаючи на дуже маленький час. Тема мого виступу – це погіршення гарантій безпеки українських політв'язнів Кремля і обмеження можливостей їх родин щодо отримання гарантованої державою соціальної та правової підтримки. Я загалом хочу подякувати і комітету, і депутатам за те, що в цьому році був прийнятий Закон про захист політв'язнів Кремля – це суттєвий крок вперед, але говорити буду про проблеми.

Наша організація разом з іншими правозахисними організаціями Коаліції на захист бранців Кремля веде список політичних в'язнів, в ньому біля 160 імен людей, політичний мотив переслідування яких підтверджений і щодо яких здійснюється правозахисна діяльність, 90 відсотків з цих людей є мешканцями тимчасово окупованого Криму або були позбавлені волі у Криму. На сьогодні ці люди в колоніях, в тюрмах, де фактично піддаються фізичним знущанням лише за ознакою національності. Володимир Якименко – політв'язень Кремля, якого кримська окупаційна влада ув'язнила за участь на Автомайдані та волонтерство на користь ЗСУ, засуджений на 17 років, утримується в Саратовській області. Вчора йому та іншим в'язням було оголошено, що сьогодні приїде якась важлива людина в колонію, розкаже як їх будуть відправляти на війну в Україну. Вони були попереджені, що в'язні за деякими статтями взагалі примусово туди будуть відправлятися, за іншими статтями – буде даватися вибір. Якименку натякнули, що його також кинуть в це пекло і, зважаючи на те, що в колонії всім відома його політична позиція, то він навряд чи доїде до позицій і вб'ють його вже на етапі.

Політв'язень Горкіяшко, який засуджений до семи років і утримується у Нижньому Новгороді, у серпні в нього в колонії стався гострий приступ сечокам'яної хвороби. Лікар, коли дізнався який особливий пацієнт доставлений до нього, відмовився надавати медичну допомогу, назвавши Ігоря хохлом, якому не потрібно... якого не потрібно рятувати.

Кількість заручників, політв'язнів і українців, які пережили полон і мають право на отримання соціальної та правової допомоги, надання якої адмініструє Міністерство реінтеграції, збільшилася в рази, на сьогодні це тисячі людей. Закон, який я вже згадував, про соціальний і правовий осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої волі внаслідок збройної агресії проти України, і членів їх родин був ухвалений в цьому році і підписаний Президентом в травні, він набуде чинності вже через два місяці – у листопаді. Люди зможуть отримувати всі види допомоги, яка передбачена цим законом, лише за умови, якщо їх заява на допомогу буде розглянута і

отримає позитивне рішення на засіданні спеціальної міжвідомчої комісії при Міністерстві реінтеграції. Власне, така комісія працює і зараз, да, поки ще закону немає. Але, дивлячись на практику роботи цієї комісії, ми задаємося питанням: чи готова держава і Міністерство реінтеграції як головний адміністратор цих процесів до ефективної роботи і забезпечення такої великої кількості людей законною допомогою після набрання чинності вище зазначеного закону.

Комісією протягом 2022 року прийнято рішення щодо надання бюджетних коштів в інтересах лише 127 осіб для захисту і забезпечення прав та інтересів цих осіб. Оскільки їх лише 127, а заяви подавали значно більша кількість людей і можна подумати, що іншим людям було відмовлено, проте це не так відмов у Мінреінтеграції нуль.

Чи це означає, що міжвідомча комісія ухвалює позитивні рішення про надання соціальної допомоги всім ста відсоткам заявам від політв'язнів, заручників, їх родичів? Звичайно, це не так. Якраз проблема і полягає в тому, що міжвідомча комісія просто не ухвалює ніяких рішень щодо великої кількості заяв, які не отримали достатньої кількості голосів членів комісії на засіданні цієї комісії. Тобто ці люди заявники отримують відповіді від Мінреінтеграції, в яких зазначено, що соціальна допомога їм не буде надана з тієї причини, що протягом голосування на засіданні їх заява не набрала необхідної кількості голосів. Формально відмови немає. Але і гроші родина не отримає. Звичайно причиною таких рішень є недостатність інформації викладеної заявником у своїй заяві або недостатність доданих документів, але людина ніяк не може про це дізнатися, доукомплектувати свою заяву, довести, надати необхідні відомості, і знову подати і все-таки отримати цю допомогу, тому що комунікації з нею немає.

Міністерство реінтеграції тимчасово окупованих територій має можливість усунути ці недоліки і порушення через зміну механізму прийняття рішень. До того ж описані вище факти оцінюємо не лише ми, як порушення законодавства, Чернігівський окружний адміністративний суд за

позовом доньки політв'язня Шура Налімової проти міжвідомчої комісії, також прийняв рішення: позов Налімової задовольнити повністю, визнати протиправною бездіяльність міжвідомчої комісії з розгляду питань і так далі. І розглянути заяву, і надати вмотивоване рішення. Те ж саме відбулося в історії з експолітв'язнем Олександром Шумковим, він був звільнений у 20-му році, його особисто вітав Президент, він так і не зміг досі отримати допомогу від Міністерства реінтеграції. Виграв суд. Міністерство реінтеграції подало апеляцію, апеляцію програло. Але поки два роки це все тривало, да, Шумков, який живе в Херсоні, на жаль, йому наразі це вже поки що не потрібно, бо, на жаль, з кінця червня він не виходить на зв'язок, і ми розуміємо, що за його таку активну, таку проукраїнську активістську діяльність могли ув'язнити.

Переходячи до фіналу і до рекомендацій. Вже 19 листопада, менш ніж через два місяці, набуде чинності Закон України про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої волі внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей. Закон передбачає низку соціальних гарантій для таких осіб. Проект положення про роботу комісії, яка передбачена цим законом, готує наразі Міністерство реінтеграції тимчасово окупованих територій. Це буде нова комісія і якщо положення про її роботу буде виписано на цей раз коректно і з урахуванням думки громадськості практика незаконної бездіяльності Мінре щодо родичів політв'язнів, які подають заяви, може бути припинена.

Тому зважаючи на щодо набрання чинності закону залишилось менше двох місяців, а строк проведення таких публічних консультацій з громадськістю визначається як 15 календарних днів, то прошу внести до рекомендацій за результатами комітетських слухань обов'язкове проведення Міністерством реінтеграції тимчасово окупованих територій консультацій з громадськістю щодо положення про комісію та оприлюднення проекту положення про Комісію з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України на офіційній сторінці Мінреінтеграції зі збором та врахуванням пропозиції по

вдосконаленню положення, які будуть подані громадськими організаціями, зокрема і "Об'єднанням родичів політв'язнів Кремля". Це наразі наш шанс припинити хвилю судових позовів з боку родичів і заручників до Мінре і зробити роботу нової комісії прозорою, справедливою та ефективною.

Дуже дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо, Ігорю. Все учтемо з вашої доповіді.

Ми переходимо далі до третього блоку питань: першочергові кроки після деокупації тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

Слово Тамілі Ташевій, Постійний Представник Президента України в Автономній Республіці Крим. Вітаємо ще раз!

ТАШЕВА Т.Р. Дякую дуже, пане головуючий. Я постараюсь вкластися в регламент, тим паче ми з моєю колегою Олександрою Азархіною вже тези поділили, тому що планували говорити про ряд речей, над якими працювали спільно.

Власне, відновлення Криму – це одне з ключових завдань, яке стоятиме перед нашою українською державою після деокупації, тому наша держава вже працює над конкретними кроками щодо відновлення контролю над нашою територією і першими кроками, коли ми будемо заходити на територію Кримського півострова. Власне, ми спільно з Мінінфраструктури, Київською школою економіки та Центром оборонних стратегій розробили таку стратегію відновлення Криму після деокупації. Власне, це такий достатньо рамковий документ, позиційний, візійний документ, в якому ми означили і сфери туризму, культури, кадрового потенціалу, питання, пов'язані з інфраструктурою, енергетикою, промисловістю і так далі. Більше про це розкаже пані Олександра, не буду на цьому зупинятися.

Але окрім цього держава має сформувати пропозиції щодо основних базових рішень, які створять умови для повноцінної та безпечної

реінтеграції деокупованих територій, зокрема це стосується питань відновлення публічної влади, визначення засад застосування люстрацій та амністій щодо окремих категорій осіб, врегулювання питання правочинів щодо державного, комунального, приватного нерухомого майна, вчинених під час окупації Криму, і подальша доля громадян Російської Федерації, які потрапили на територію Кримського півострова після окупації і перебувають там здебільшого незаконно. Нагадаю, що це від 500 тисяч осіб мінімум. І за різними експертними даними до 800 тисяч осіб доходить ця цифра.

Власне, що стосується стратегії відновлення Криму після деокупації, цей документ вже був презентований Президентом нашої держави на урядовому саміті Кримської платформи цього року і в тому числі Прем'єр-міністром України. Але в подальшому ми продовжуємо спільно з нашими колегами з центральних органів виконавчої влади, з експертним середовищем працювати вже вглиб цієї стратегії і працювати над конкретними вже кроками щодо реалізації даного опозиційного документа.

Що стосується питань кадрового резерву і так далі. На що важливо звернути увагу. Ми, дійсно, як зазначила Марія Томак, створили на базі представництва Президента експертну групу у складі представників державних органів, народних депутатів, експертного середовища і міжнародного експертного середовища в тому числі. І на доручення Президента напрацьовуємо ряд цих питань, відповідно зупинюся на них. Це питання, які стосуються прийняття рішень щодо відновлення системи управління, організації кадрового резерву, врегулювання питання притягнення до відповідальності та використання документів, створених за час окупації, визначення подальшої долі громадян РФ.

Відновлення публічної влади має проходити, на думку цієї експертної групи, яка працює на базі представництва, у декілька етапів. Перший етап – це впровадження військово-цивільної адміністрації або військової адміністрації на перехідний період, а після його завершення проведення місцевих виборів та формування представницьких органів влади. Вже зараз

має бути створено, на думку цієї експертної групи, план формування територіальних громад на звільненій території. В свою чергу для недопущення колапсу системи управління органів державної влади, правоохоронних, судових органів та забезпечення національної безпеки та громадського правопорядку на деокупованій території вже зараз потрібно формувати, власне, кадровий резерв та впроваджувати систему професійного навчання.

Для прийняття виважених рішень щодо притягнення до відповідальності за співпрацю з державою-окупантом варто врахувати баланс між інтересами національної безпеки та цілями державної політики, деокупації та реінтеграції. Так, громадяни України, які залишились проживати на окупованій території Криму в деяких випадках, звичайно, що вимушено взаємодіє з окупаційними органами влади фактично для свого виживання на цій території, для своєї безпеки. Зокрема, наприклад, сплачують податки, продовжують трудову діяльність, забезпечують надання комунальних послуг та інших сервісів або ведуть власну підприємницьку діяльність.

Тож масове притягнення до кримінальної відповідальності кримчан за різні форми співпраці з окупаційною адміністрацією, по суті, не спричинять настання тяжких наслідків, але насправді ускладнить суттєво реінтеграцію на деокупованих територіях.

Держава, зокрема і через діалог з громадськістю, має сформувати такий правовий підхід, щоб виконувати наступні задачі: забезпечення невідворотності покарання за вчинення найтяжчих злочинів, тобто злочинів проти людяності, геноцид, воєнні злочини; визначення чітких підстав для звільнення від кримінальної відповідальності за співпрацю з державою-агресором, наприклад, викладання в загальноосвітніх закладах предметів, або у вищих навчальних закладах; робота в дошкільних закладах; надання послуг з медичного обслуговування населення та надання медичної допомоги і реабілітації; забезпечення поштових послуг, поштових переказів; надання

послуг соціального супроводу; забезпечення роботи критичної інфраструктури; визначення індивідуальних процедур застосування люстрації та амністії стосовно окремих категорій осіб, наприклад, на керівні посади в окупаційних адміністраціях Російської Федерації, які не вчиняли злочини проти миру, безпеки, людства та міжнародного правопорядку. Тобто, якщо ти не вчиняв злочинів, працював на низовій ланці, ти можеш підпасти під інший вид відповідальності, не кримінальної відповідальності, як це зараз передбачено, а відповідно люстраційні заходи до тебе можуть бути застосовані.

У вирішенні питання щодо можливості використання документів, які створювались протягом тимчасової окупації та стосуються прав громадян України. Наприклад, це документи, які стосуються прав власності, рішень окупаційних судів, освітні документи, водійські посвідчення та інше. Варто виходити з того, що частину таких документів можна буде верифікувати і замінити документами державного зразка. Наприклад, укладення або розірвання шлюбу, встановлення опіки або там ряд інших питань. Частину документів може бути також верифіковано за умови, що це не призведе до порушення прав інших осіб або держави. Тобто документи, які стосуються права власності у випадку, якщо і покупець, і продавець заявляють, що добровільно і без примусу здійснили купівлю-продаж. А частину документів, які є нікчемними, не можна буде використати за жодних умов у зв'язку з порушенням таким рішенням прав та законних інтересів громадян України. Наприклад, це рішення окупаційних адміністрацій про примусове вилучення майна або усиновлення громадянами Російської Федерації дитини з громадянством України і ряд інших можна прикладів наводити.

Щодо громадян Російської Федерації, які самостійно не покинуть територію Криму. Ми сподіваємось, що більшість з них покинуть територію, але якщо вони не покинуть територію Криму після деокупації, то вони є такими, що незаконно знаходяться на території України та мають її покинути. Після їх виїзду за межі України їх подальша доля та можливість

повернутися на територію України буде вирішуватися відповідно до українського законодавства та за певних умов. Зокрема, наприклад, непричетність до скоєння воєнних злочинів та злочинів проти людяності, участі в збройних формуваннях Російської Федерації, наявність, наприклад, близьких родичів серед... якщо в них є наявні близькі родичі серед громадян України, надання захисту українським військовополоненим та особам, яких переслідують з політичних мотивів на тимчасово окупованій території.

Тобто це все потрібно розглядати індивідуально, тому що ми знаємо ряд осіб, наприклад, з числа адвокатів, які працюють на території півострова майже вісім років, надають правову допомогу нашим українським громадянам, але, безперечно, перебувають на території України незаконно, тому що достатньо складна процедура можливості проживання на окупованій території для таких громадян. Тому ми, розуміючи це, можемо піти їм на поступки і надати можливість в разі їх звернення згідно чинного українського законодавства або після внесення певних змін.

Тому ми бачимо Крим економічно розвиненим, екологічним, багатокультурним. Я сьогодні не зупинялась на цьому, ряд інших колег про це говорили. Звичайно, що з урахуванням інтересів корінних народів України, з можливістю їх розвитку на території Кримського півострова. Безпечним регіоном, де ніколи більше не повторяться ці воєнні злочини, політичні переслідування, економічна руйнація та екологічні негаразди.

Щиро дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Таміла, дуже дякуємо вам ще раз за вашу роботу, за виступ.

Колеги, я передаю далі слово. Олександра Азархіна – це заступник міністра інфраструктури України. І я дуже вибачаюсь, я повинен в коридор в ZOOM на десять хвилин і я повертаюсь. Далі після Олександри слово передасть наступному виступаючому заступник голови комітету Руслан Горбенко. Пробачте, десять хвилин – я повертаюсь.

АЗАРХІНА О.К. Дуже дякую. Колеги, вітаю.

Насправді я думаю, що хоч ми всі розуміємо, що це така велика частина робочого дня, але важливо, що ми всі приділяємо цей час. І я дійсно сподіваюсь, що це буде і далі продовжуватись і для того, щоб усі розуміли серйозність наших намірів і готовність інвестицій нашого часу, нашої енергії, розуму у цей проект.

Тому що цей проект, він дійсно стосується не тільки Криму, він дійсно стосується не тільки там розвитку всієї України. Але з того ракурсу, якого ми дивились на нього разом з Кримською платформою, з представництвом Президента України в Криму, командою Таміли, ми бачимо, що це про світову безпеку. Ми дійсно бачимо про те, що всі проекти, про які ми зараз будемо говорити, вони пов'язані і вони ні трошечки не стали менш актуальними, але навпаки з повномасштабним вторгненням Росії, навпаки в чомусь дали нам нові можливості.

Якщо ми говоримо про інфраструктуру, нагадаю, що у Міністерства інфраструктури також є певні компетенції по туризму, тому ми йшли саме з цих двох фокусів. Але по суті ми говоримо про те, що інфраструктура має виконати два головні завдання при відновлення Криму.

Перш за все це реінтеграція півострова з іншими регіонами, з усією частиною України. А друге – це реінтеграція у транспортну систему світу. Перш за все Європейського Союзу, але також ми розуміємо, що саме розміщення, географічне розміщення Криму говорить нам про те, що нам і далі треба розвивати свою геополітичну експансію на південь. Тому що разом з нашим таким євроатлантичним поштовхом ми розуміємо подальшу потребу для розвитку наших взаємодій з усім Середземномор'ям, яке є набагато ширшим, ніж суто Європейський Союз.

Але є і третій аспект, який теж пов'язаний з інфраструктурними проектами, це більш економічний аспект. Бо коли ми разом аналізували там з Київською школою економіки чому все ж таки темпи зростання ВВП в

Криму зростали за час окупації, то ми бачили дві головні причини. Перша – це великі інфраструктурні проекти. Друге – це прямі бюджетні вливання в півострів, які там вони були в форматі дотацій, в форматі певної такої державницької, скажімо, туристичної політики і при цьому повністю нівелюється приватний бізнес, особливо малий та середній, при цьому повністю нівелюється, власне, можливість впливу на всі процеси місцевого населення. Ми це маємо виправляти, але повторюся, що саме через такі великі проекти ми будемо і символічно в тому числі відновлювати Крим, і, звісно, виконувати такі практичні дуже завдання.

Отже, на чому ми фокусувалися? Я не буду перелічувати там всі заходи по видам транспорту, які мають бути повернуті, в матеріалах, які є в Стратегії, які ми надавали для підготовки цих слухань, там є конкретно втрати по кожному типу транспорту і там є розуміння де будуть пріоритети. З такого, що там, на що можна звернути увагу, коли Крим не був тимчасово окупований, у нас велика частина транспорту була саме залізничного на півострові. А зараз ми бачимо різке падіння долі цього транспорту, так само як і авіасполучення, і натомість 70 відсотків транспорту на півострові – це саме автомобільний транспорт. Це було б не так критично, якби не той факт, що були створені умови, за яких саме на територію півострова завезли дуже багато транспорту низьких екологічних стандартів і, власне, це теж викликає певну позицію в нашому плані, тому що ми бачимо не тільки необхідність стабілізувати цю транспортну модель, але в тому числі створити засоби і заходи для того, щоби збільшилася частка електричного, більш екологічно дружнього транспорту. Це в тому числі відповідає усім зобов'язанням України відповідно до євроінтеграційних стандартів та відповідно до наших зобов'язань відповідно з GreenDeal.

Мені приємно тут бачити колегу пана В'ячеслава. Тому що ми теж там працюючи в Офісі реформ Мінприроди цим займалися. І дійсно ми це відобразили в наших заходах. Тому що, наприклад, такі заходи, які пов'язані з промисловістю, ми їх абсолютно дивилися теж через євроінтеграційні

процеси. Бо, коли йдеться про відновлення саме промислових потужностей в Криму, ми перш за все йдемо тим шляхом, яким Україна вже йде вісім років, а саме дивимося на відповідність цих виробництв самим кращим і високим європейським стандартом. Тому такий і буде дуже простий для нас критерій.

Далі, якщо говорити по транспорту, ми бачимо такі речі, як необхідність інтегрувати дорожню мережу Криму у мережу TNT – це власне, європейська мережа. По суті туди ми хочемо запропонувати дорогу М-17 Херсон-Джанкой-Феодосія-Керч, та дорогу М-18 Харків-Мелітополь-Сімферополь-Алушта-Ялта. Українські дороги відновлюються за таким маршрутним принципом. Тому дійсно ми хочемо все сполучити від Харкова до Ялти для того, щоб якнайшвидше можна було досягати своїх якби напрямків в Криму.

Плюс, можна такий фокус зробити. Ми всі пам'ятаємо соціологію, яка була пов'язана з участю в так званому референдумі про приєднання Криму до Російської Федерації. І якраз там ми бачили дані, що велика кількість голосуючих були перш за все пенсіонерами. Тобто така менш активна частина населення. А, по-друге, дуже важливий був момент, це статистика по тому, наскільки була можливість у жителів Криму виїжджати з території півострова. Бачити інші регіони України. Бачити столицю. Бачити і схід і захід. І тим паче бачити світ, бачити Європу і так далі. Це важливий момент. Тому на цьому буде окремий зроблений фокус для того, щоб непросто відкрити світ Криму, але і Крим відкрити теж для всіх. Тому що з цим на пряму пов'язані процеси, які для нас важливі з точки зору розвитку України як транзитної держави. Тому що фактично зараз ми в тупику. У нас фактично почалося обмеження авіаційного транзиту ще з перших днів, там з 2014 року і далі, звісно, що це все тільки посилилося. Останній етап це був, звісно, коли ми закривали повітряний простір з Республікою Білорусь, а далі вже і повномасштабне вторгнення і повне наше закриття. Тобто у нас така знаєте, пляма на кордонах. І це все повністю нівелює наше бажання бути транзитною державою, що в принципі географічно і історично завжди було у нас.

І тут яка є статистика? До окупації туризм ми в Криму, це були перш за все, насправді громадяни України близько 63 відсотків, була велика частка громадян Росії, які відпочивали в Криму і дуже маленька частина тих, хто приїжджав там з країн Євросоюзу або там з Америки і так далі. Зараз ми розуміємо, що там від 85 до 95 відсотків це громадяни Російської Федерації, а також дружніх до них держав і зовсім мала частка там туристів з України, тим паче туристів зі світу немає.

Коли ми звільнимо Крим, то ми хочемо повернути цю історію і досягнути, що найменше 30 відсотків туристів саме з країн ЄС або з інших дружніх нам держави. Для цього, звісно, нам треба буде підтягнути буде якість туристичних послуг на півострові і для цього ми вже готові працювати в тому напрямку, як підкреслила Таміла, що ми зараз у цій стратегії, це не просто там якась візія або куди ми там йдемо, які документи будемо приймати. Це дійсно певний вже план роботи, який ми зараз здійснюємо саме в напрямку кадрової підготовки і в напрямку створення інститутів. І саме для того, щоб бути здатними приймати європейських і не тільки європейських туристів, ми працюємо зараз з нашим державним агентством розвитку туризму над інститутом гостинності. Це не йдеться про те, що ми там створюємо нову якусь освітню інституцію, але це все ж таки йдеться про те, щоб зробити мережу союзників, мережу партнерів для України і для Криму для того, щоб ми сюди могли затягнути найкращих практиків, найкращі кадри, найкращі програми і саме оцю культуру гостинності запровадити на новому рівні.

Маю сказати, що ще до повномасштабного вторгнення така робота проводилася, зокрема там був підписаний Меморандум з катарськими інвесторами і дійсно катарці самі говорили, що ви часто працевлаштовують українців дуже з задоволенням, там працьовитість і так далі. Але рівень сервісу ще якби може бути кращим, плюс такий цікавий приклад, чому ми теж говоримо певну таку геополітичну вісь на Південь і Середземномор'я. І далі ще ми бачимо потенціал великий для того, щоб розвивати туризм і

робити привабливим Крим для туристів зі сходу, Близького Сходу. І тут є свої особливості, ми бачили успішний приклад, коли дозволили пряме авіаційне сполучення зі Саудівської Аравією. Це там було близько 30 мільйонів доларів, буквально, за три місяці, власне, буквально, привезені в Україну. Тобто чисті гроші, які надійшли в бюджет. І це великі гроші. І насправді це те, куди нам можна буде і далі рухатися, і дуже до цього прагматично підходити, в той самий час розуміти, що нам перш за все треба інвестувати в освіту.

Далі, такі важливі моменти, коли ми говоримо про всі проекти пов'язані з інфраструктурою або з туризмом, вони під себе підтягують інші галузі економіки і так далі. З того, що для нас було важливо в наших дискусіях. Ми звертали увагу на те, яким чином можна розвивати видобуток газу в Криму. І тут важливий аспект тому що він пов'язаний з безпекою, він пов'язаний з усім регіоном, тому що, коли ми бачимо статистику, що за останні 8 років видобуток природнього газу на шельфі Чорного моря зменшився, то це нам просто говорить про те, що Росії це не цікаво, вони якби зацікавлені далі продавати свій газ, і просто вони діють, як типова імперія, витягуючи ресурси з своєї колонії.

Натомість нам це навпаки дуже цікаво, так само це стосується і альтернативної енергетики. Я вже говорила про підвищення саме електромобільності і створення умов для розвитку електротранспорту, для чого можуть виокремлюватися окремі маршрути. Наприклад, відомий кримський тролейбус можна переробити в дуже сучасну історію, пов'язану з тим, що на цілих маршрутах буде заборонений рух не електромобілями, або не дружніми для довкілля видами транспорту.

І, мабуть, так підсумувати, про практичні теж речі окрім того, що ми працюємо над певними меморандумами, зобов'язаннями, цими такими інститутами, які перш за все, говорю про те, що, повторюся, ми всі маємо інвестувати свій час у те, щоб бачити і розвивати, і робити вже майбутній Криму. Є така історія, яка пов'язана з розробкою реєстру пошкодженого

майна. Відповідно до законодавства українського і відповідних Постанов Кабінету Міністрів, саме наше міністерство є розробником, власником реєстру пошкодженого майна внаслідок військової агресії Російської Федерації, якраз в тому числі там завдяки зусиллям і Мінреінтеграції ми зараз говоримо про не тільки майно, яке от після 24 лютого було пошкоджено або знищено, але і про все те, що було з 2014 року, тому починаємо разом з платформою все рахувати, все обліковувати, бо якраз це теж одна з наших потужний зброй – це відкриті дані, це політики, які засновані на даних, тому ми все маємо належно облікувати, щоб потім найкращим чином спланувати і відновити.

Я все. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо вам. Дуже дякую.

Далі слово – заступник міністра економіки України Олександр Грибан.

ГРИБАН О.О. Дякую. Дякую, колеги. Дякую, пане головуючий.

Насправді питання деокупації та реінтеграції Автономної Республіки Крим та міста Севастополь є надзвичайно важливим, і ми в Мінекономіки повністю підтримуємо стратегію на деокупацію Криму і вбачаємо в цьому дуже важливий крок.

Не секрет, що після окупації економіка України справді дуже сильно постраждала, це справило чималий негативний вплив на національну економіку в цілому і зокрема на економіку півдня України. Так, загальну суму втрат національного багатства українського народу було оцінено в понад 1 трильйон гривень, що на той момент склало близько 70 відсотків валового внутрішнього продукту України. Так ми вже навчилися жити, на жаль, без Криму, але це не значить, що нам не треба керувати свої думки в тому, щоб його повернути і реінтегрувати, в тому числі в нашу економіку.

Якщо переходити до конкретних пропозицій, то один із перших кроків, який ми бачимо, це, звісно, проведення такої глобальної інвентаризації

державного майна, що перебуває на цій території. Ми надавали комітету перелік державних підприємств, які знаходяться в сфері керування Міністерства економіки і які точно треба повертати. Там є над чим працювати, там є досить непогані активи. Окреме питання, над яким працює сьогодні Міністерство економіки дуже активно – це запровадження санкційної політики, в тому числі націоналізація активів, які належать державі-агресору або належать тим особам, які сьогодні є колаборантами з державою-агресором. І в цьому контексті знову ж таки є велике поле для діяльності, в тому числі дуже відомі титанові активи, які належать групі Дмитра Фірташа, які не переставали оперувати після окупації. Тобто ми розуміємо, що це є конкретна колаборація. Тут доказова база буде доволі навіть простою і ми будемо в цьому напрямку, безумовно, рухатись.

Таким чутливим питанням, з яким нам доведеться зіштовхнутися, наш попередній аналіз продемонстрував, що податкова система, яка була доступна фізичним особам там в Криму, вона була дещо більш ліберальною ніж те, що маємо ми сьогодні наразі. І конкретно податок фізичних осіб приблизно на 6,5 відсотка у нас в Україні сьогодні більший. І ми вбачаємо в цьому потенційний ризик якогось там росту незадоволення, якихось сепаративних настроїв після деокупації. І тому хотіли би скерувати свої думки і дії в тому числі у запровадження якогось особливого податкового режиму Автономної Республіки Крим. Це, безумовно, потребує додаткового опрацювання і з податковою службою, і з Міністерством фінансів. Але така проблематика є і на неї слід звернути увагу.

Окремо, безумовно будемо здійснювати аналіз економічного стану півострова і моделювати шляхи вирішення виявлених проблем. Ми з радістю долучимося до аналізу Київської школи економіки, до тих індустрій, які вже сьогодні вдалося вивити як потенційно привабливі.

Розуміємо, що економіка прозивалася умовно слабко на півострові, оскільки більше було сконцентровано діяльність країни-агресора на мілітаризацію півострова, створення такої великої військової бази. Але

потенціал є неймовірним, як і легка промисловість, в тому числі харчова промисловість, туризм безумовно величезний потенціал.

Тому теж готові долучатися до всіх цих дій і пропонувати потім кримському бізнесу всі ті програми стимулювання розвитку економіки, які сьогодні в нас існують. Ми дуже активно зараз працюємо над забезпеченням страхуванням і гарантування інвестицій. І будемо раді запропонувати нашим співвітчизникам на Кримському півострові теж всі ці інструменти і механізми, які безумовно інтегрують півострів разом з Україною у світове бізнес-товариство, і будемо раді продовжувати цю роботу, можете теж на нас розраховувати.

Дуже дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо вам.

Ми продовжуємо, колеги, у нас залишилося ще шість доповідачів, тому я думаю, що десь за 30 хвилин ми закінчимо, давайте будемо в регламенті до 5 хвилин.

Валерія Коломієць заступниця міністра юстиції України з питань європейської інтеграції.

КОЛОМІЄЦЬ В.Р. Дякую, пане головуючий і шановні колеги! Отже сьогодні вже однією з попередніх доповідачок в принципі піднімалося питання з приводу того, що держава має більш активно залучатися до питання відшкодування шкоди завданої військовою агресією РФ і в тому числі тимчасовою анексією Кримського півострова. Власне моя доповідь про те, що держава насправді активно працюємо з цим питанням вже не перший місяць і власне в чому взагалі складається наша робота, з чого вона складається і куди ми йдемо.

На сьогоднішній момент ми розуміємо прекрасно, що принаймні в Міністерстві юстиції немає повного реєстру заарештованого майна Російської Федерації та її резидентів. Але приблизно, з відкритих джерел, ми

прекрасно розуміємо, що на сьогоднішній момент кошти та активи російського Центрального банку та російських магнатів заморожено урядами Сполучених Штатів, Канади, Великобританії, країн Європейського Союзу, Японії та інших країн світу. Тут слід зазначити, що, власне, вилучення таких заморожених активів є складним юридичним процесом і завданням. І ми маємо розуміти, що, вирішуючи це питання, ми виходимо не з того, що ми просто хочемо стягнути і забрати ці кошти, а власне, що ця процедура має бути погоджена з усіма демократичними правовими державами і здійснюватися нами у відповідності до доктрин міжнародного права та принципу верховенства права.

Ми так само розуміємо, що в залежності від того, що це, власне, за актив, так само має бути застосована різна процедура. В першу чергу це приватні активи тих, хто вчиняв злочини, фінансував тероризм і, в принципі, їхні активи можуть бути стягнуті в процесі кримінального провадження, саме конфісковані, і це як елемент покарання за вчинений злочин.

Другий момент – це приватні активи пов'язаних осіб. Якраз на сьогоднішній момент, я думаю, всім відомо, досить широко почали ми працювати саме щодо стягнення майна підсанкційних осіб в Україні. На сьогодні подано один такий позов до ВАКС, він задоволений, і так само готується ще ряд позовів.

Тут я хотіла б так само зауважити на важливому аспекті, що питання тут не так в кількості, а як в ефективності цього механізму, тому що досить часто говорять: "От ви мали подати вже 100 позовів, Міністерство юстиції нічого не робить". Це популізм чистої води, насправді в тих межах, а працює санкційний департамент в нас, по-моєму, другий чи третій місяць, один позов, якісно відпрацьований, задоволений з дотриманням принципу права на захист особи, в якої стягується це майно, верховенства права. Це класний результат, який в тому числі дає нам можливість в подальшому не мати великої кількості оскаржень і звинувачень в нашу сторону, що ми не дотримуємося певних демократичних принципів.

І наступний момент, наступний актив – це російські суверенні активи, тобто ті активи, про які я казала, які заарештовані в інших країнах. Тут зрозуміло, що без підтримки інших країн ми не зможемо подолати імунітет держави, який, власне, забезпечує державі можливість захистити свої активи в яких би юрисдикціях не знаходились ці активи.

З даного приводу Президентом України було створено робочу групу, яка готує, на сьогоднішній момент, багатосторонній договір про те, який передбачає, власне, той механізм за яким ми пропонуємо нашим міжнародним партнерам яким чином саме ці активи можуть бути стягнуті. Для того аби в подальшому через міжнародну компенсаційну комісію та створення компенсаційного фонду все ж таки розпреділяти ці активи серед жертв як війни так і в тому числі, і до прикладу, окупації Криму.

Тобто всі постраждалі, в залежності від того, що, власне, було втрачено, майно чи можливо це якісь фізичні, психологічні інші пошкодження. Знову ж таки хто був особою, яка понесла цю шкоду юридична чи фізична особа. Будуть проведені через цю міжнародну компенсаційну комісію і, власне, завдяки цьому механізму зможуть отримати відшкодування тієї шкоди, яка була нанесена як агресією Російської Федерації після 24 лютого, так і фактично агресією, яка була і тривала всі ці роки починаючи з 2014 року.

Тут не дасть мені збрехати Антон Кориневич, колега, поряд сидить, про те, що на сьогодні досить активно як Міністерством юстиції так і дипломатичним корпусом ведуться всі переговори з приводу того аби держави більш активно підключалися і давала згоду на підписання і підтримання цього механізму.

Якраз знаю, з колегою моєю, Іриною Мудрою, яка на сьогодні перебуває в довжелезному двомісячному відрядженні з цього приводу. Пан Антон приймав участь в засіданні Комітету міністрів Ради Європи. Тобто на сьогоднішній момент, дійсно ми досить активно на всіх міжнародних майданчиках проводимо презентацію, обговорення цього механізму з усіма

сторонами аби доопрацювати його. Тому що знову ж таки це двостороння історія, це історія про те, що на сьогоднішній момент ми розуміємо, що певні доктрини міжнародного права потребують перегляду. І для цього необхідна політична воля і держави, які підписуються під цим механізмом, мають так само розуміти, що вони це роблять не тільки для нас, а вони це роблять так само і для збереження власної безпеки. Оскільки Російська Федерація на сьогоднішній момент здійснює військову агресію не тільки проти України, а проти усього цивілізованого світу.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Валерія, дякуємо вам за цікаву доповідь.

Антон Кориневич, посол з особливих доручень МЗС України. Вітаємо вас.

КОРИНЕВИЧ А. Вітаю, пане головуючий. Шановні колеги, дуже радий бути сьогодні тут з вами. Дякую за запрошення.

Приймаючи пас від пані Валерії і говорячи коротко з повагою до регламенту, по-перше, хочу подякувати, звичайно, комітету за всю ту роботу, яку комітет робив і робить, і робитиме для Криму. І всі зазначені закони, які були прийняті, це, звичайно, дуже важливий поступ вперед. І безумовно, радий бачити колег з представництва Президента України в Автономній Республіці Крим і дякую їм за те, що вони роблять те, що вони роблять.

Я сьогодні говоримо коротко про спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України. Я думаю, що дуже багато про це не варто говорити, бо всі слухали і дивилися Президента і вчора на сесії Генеральної Асамблеї ООН. І для нас і для дипломатії, для уряду в цілому це зараз один з пріоритетів – створення цього механізму. І власне, це має дуже велике значення для Криму і, зокрема, і парламентський вимір. Тому важливо про це сьогодні говорити.

Чому це важливо для Криму? Тому що багато хто, в тому числі і з присутніх у цій кімнаті, говорив, що: а чому Україна не подає позов за окупацію Криму, за агресію, яка почалася в кінці лютого 14-го року? А не тому, що Україна не хотіла чи не хоче, а тому що немає таких міжнародних судів, куди ці позови можна подавати.

Тому що міжнародні суди в основному діють відповідно до їхньої функціональності і до тих речей, які прописані в їх статутах. І оскільки умовно не було рішення і резолюції тієї самої Ради безпеки ООН щодо акту агресії, ми, по суті, виходили з ситуації іншими шляхами. І до речі, один з останніх теж, мені здається, досить креативних і цікавих варіантів юридичних – це подання позову до Міжнародного суду ООН, по суті, про протиправність продовження війни проти України, але на основі порушень Конвенції про геноцид, так.

Тобто завжди дуже важливо знайти правильну юридичну базу і правильний міжнародний договір. Так-от, спецтрибунал, мені здається, має дуже велике значення саме для питань Криму, тому що, власне, він і може судити представників вищого політично-військового керівництва Російської Федерації за те, що вони роблять починаючи з кінця лютого 2014 року. От та відповідальність, яку всі ми хочемо, щоб ми мали стосовно цих найбільших сучасних злочинців. Так, це буде відповідальність індивідуальна. І ми, коли ми обговорюємо з нашими міжнародними партнерами ідею спецтрибуналу ми завжди наголошуємо, що українська позиція, що злочин агресії проти України є продовжуваним злочином, який розпочався в кінці лютого 2014 року. Тобто і це той елемент, якого не вистачає нам сьогодні у системі міжнародного правосуддя поряд з компенсаційним механізмом. Ми говоримо про те, що Україна активно використовує всі наявні міжнародні судові установи, але є дві як мінімум прогалини, які ми пропонуємо заповнити для того, щоб сформувати як ми її називаємо *(Вислів іноземною мовою)* повноцінну систему відповідальності за порушення міжнародного права. І тут, я думаю, дуже важливо в контексті рекомендацій ваших слухань, пане

голово, говорити про парламентський вимір підтримки ідеї спецтрибуналу. Тому що є, безумовно, дуже хороші і класні речі. Створено днями Міжфракційне об'єднання "Трибунал для російських агресорів". І закликаємо народних депутатів долучатися до нього. Я думаю, що тут незалежно від політичних вподобань, тут я думаю, всі розуміють, чому це важливо. Ми навіть з колегами жартували, що буде 226 і можна приймати рішення про створення трибуналу. Але це важливо. І включати трибунал і підтримку ідеї спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України у заяві Верховної Ради і у постанові. Оце дуже важливо, щоб була сталість, тяглість і постійність.

У нас є вже позиція Верховної Ради не одного разу зафіксована, але чим більше тим краще. Тут маслом цю кашу ми ніяк не зіпсуємо.

І ще, мені здається, що дуже важливо, що ми просимо в парламентарів, зокрема у народних депутатів, працювати з іноземними парламентами для того, щоб вони приймали резолюцію на підтримку спеціального трибуналу. Бо як тільки є резолюція парламенту, уряду важче сказати "ні". А спеціальний трибунал має бути міжурядовою, міждержавною історією. Але, умовно сьогодні, ми маємо підтримку з боку Верховної Ради України і підтримку з боку Сейму Литви. А можемо мати від Польщі, від Естонії, від Латвії, від інших держав, так. І це та діяльність, яку в тому числі парламентарям набагато легше робити через свої міжпарламентські контакти. Європейський парламент, Роберта Мецола, відкрито говорить, що Європейський парламент був є і буде тією установою, яка підтримує спецтрибунал. Тобто це всі речі, на які ми дуже сильно покладаємося на народних депутатів і будемо дякувати за їх активну роботу, Парламентській асамблеї, говорила пані Євгенія. У нас на сьогодні є дві резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи, вже дві резолюції Європейського парламенту, резолюція ПА ОБСЄ, декларація ПА НАТО, всі, які говорять про те, що не можна не створити цей механізм, і це треба продовжувати. Тому, якщо можна рекомендація або просто побажання, щоб оцей парламентський

вимір роботи по спецтрибуналу, оскільки бачимо, що активно йде вперед урядовий трек, активно рухається вперед трек глави держави, Офісу Президента, підтримка парламенту в цьому буде дуже важливою.

Я дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо вам, Антон.

Далі слово, пані Наталія Науменко. Ми з Наталією дуже плідно співпрацюємо не тільки по Криму, а і по інших законопроектах з нашим комітетом. Це Голова Державної міграційної служби, вам слово.

НАУМЕНКО Н.М. Дякую, пане головуючий. Дякую за підтримку.

Шановні присутні, дуже коротко щодо роботи міграційної служби в деокупованому Криму. Державна міграційна служба як і будь-який інший орган системи внутрішніх справ чітко розуміє алгоритм дій роботи в Криму і з тими проблемами, якими будемо зіткатися при цьому. Для себе ми виділяємо три напрямки.

Перший – це створення безпекового середовища спільно з правоохоронними органами, тобто це ідентифікація, верифікація осіб, які проживають в Криму.

Другий напрямок – це створення прозорих, зрозумілих алгоритмів документування наших громадян, які там проживають, чітко розуміючи про те, що ті проблеми, з якими ми зітнемося, а саме це відсутність будь-яких баз даних, будь-яких форм обліку і так далі, буде створювати проблеми не тільки для громадян, не тільки для міграційної служби, а і для Міністерства юстиції України в тому числі.

Тому тут ми вже почали опрацьовувати певні кроки, певні механізми і певні алгоритми, в тому числі і створюючи проект нормативних актів. Деякі з них вже знаходяться в МВС – це внесення змін до постанов, які регулюють видачу ID-картки та закордонного паспорта для того, щоб спростити нашим

громадянам, які проживають на всіх деокупованих територіях, а не тільки в Криму, доступ до процедур документування.

І третій фактор і третій аспект, який також вже піднімала пані Таміла – це питання, що ми будемо робити з тими громадянами Російської Федерації, які приїхали на територію Криму з 2014 року і там намагалися укорінитися.

Тобто таким чином, в принципі, для всіх трьох цих аспектів, які я окреслила, ми маємо вже напрацювання, яким чином ми їх будемо вирішувати. І також консультуємося з нашими європейськими партнерами, яким чином вирішувати ті питання, які для нас, також ми ставимо знаки ще питання, як їх вирішувати.

Власне особливих технічних проблем або доступу до розгортання наших підрозділів на території Криму ми не бачимо. Тому що всі ми працюємо зараз на деокупованих територіях і бачмо, як це можна швидко і якісно розгорнути спільно з нашими партнерами з *...(Не чути)* та іншими органами, як швидко підключити наші бази даних.

Працівники також проходять у нас певні тренінги для того, щоб і психологічно і нормативно бути готовими заходити на деокуповані території, розгортатися і працювати там. Але, дійсно, є ряд нормативних питань, які ще потребують вирішення і вашої уваги і законодавчої уваги, і уваги центральних органів виконавчої влади, яким чином створювати нові-старі процедури, скажемо так.

Тому це коротко от так, я буду готова відповісти на запитання, якщо вони будуть, тому що ми суто практичний орган, який займається вузьким колом питань.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо, пані Наталія, я думаю, що будуть до вас запитання трішки пізніше, через декілька хвилин.

А зараз слово Ігор Поночовний керівник Прокуратури Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. Пане Ігор!

ПОНОЧОВНИЙ І.М. Дякую, пане головуючий. Тут досить багато говорили про те, що ми будемо робити після того, коли повернемо Крим. І ми також, як і орган пані Наталії, орган практикуючий. Те, що ми повинні робити, чітко викладено в Кримінальному і Кримінальному процесуальному кодексі, тому в цьому плані нам дещо легше. Але той самий Кримінальний кодекс доповнився нещодавно деякими нормами, які, на мою думку, можуть зашкодити саме реінтеграційним процесам. Мова йде про статтю 111 прим.1 – колабораціонізм, під яку, по суті, зараз потрапляє ледь не кожний мешканець Криму, тому що господарська діяльність в Криму, співпраця з органами окупаційної влади і так далі передбачає те, що, по суті, формально, на підставі формальних ознак до відповідальності кримінальної в Криму можна притягнути будь-якого громадянина України.

Тому ми спільно з Представництвом Президента ініціювали відповідні зміни в цю статтю. Наскільки я знаю, нас спіткала невдача і ці зміни чомусь з пропозиціями Міністерства реінтеграції тимчасово окупованих територій не були враховані, хоча сама стаття 111, по суті, продубльована і в статті 436 прим.2, яка говорить про пропаганду війни, і в статті 111 прим.2. Тобто виникає досить значний колапс в кваліфікації дій колаборантів.

Якщо більш практичні аспекти, ми зосередимо, після деокупації території Криму зосередимо свою увагу саме на більш детальному розслідуванні саме двох категорій злочинів, які є наймасовішими в Криму, – це воєнні злочини і злочини проти основ національної безпеки. Якщо говорити про воєнні злочини, наприклад, про незаконні затримання, про катування, про незаконні засудження, про переміщення засуджених, то досить складно ці всі злочини розслідувати, не маючи доступу до території, оскільки не завжди вдається дізнатись персональний склад правоохоронців окупаційних, які були задіяні до тих чи інших кримінальних переслідувань, особливо якщо це стосується правоохоронців, які були переведені до Криму з материкової Росії. Тобто, я сподіваюсь, буде набагато простіше розслідувати такі злочини. Так само, не потрібно забувати і про розслідування такої

категорії злочинів, як примусове переміщення або депортація громадян України з Криму. Тому, що за період окупації, за 8,5 років існує досить велика цифра громадян України, які з Криму виїхали примусово або були депортовані, цифри ходять різні від 130 тисяч до пів мільйона осіб. Порахувати їх скільки б ми намагалися, порахувати їх фактично неможливо, тому що частина громадян виїжджала одразу десь за кордон, частина громадян виїжджала на підконтрольну території України, не реєструючись як внутрішньо переміщені особи. Тобто зараз ми достеменно можемо фіксувати і фіксуємо тільки факти, коли особи видворяються з Криму через рішення судів, там ми можемо прослідкувати чітко момент вчинення злочину і суб'єктів, які його вчиняють. Тобто ці кримінальні правопорушення теж будуть фіналізовані. Аналогічно, не буду повторюватися про шкоду навколишньому природному середовищу, культурній спадщині в Криму, це всі ті злочини, які ми зараз намагаємося спільно з правоохоронними органами автономії розслідувати. Але є великі складності через відсутність доступу до території.

Так само злочини проти основ національної безпеки, я підтримую тут ініціативу пані Таміли, яка говорила про те, що не всі, хто залишився в Криму є зрадниками. Абсолютно підтримую і розділяю цю позицію, тому що, звісно, фільтраційні заходи повинні бути проведені і оцінку дій кожної посадової особи державного органу, органу місцевого самоврядування, правоохоронного і судового органу потрібно буде надавати. Але зовсім неправильна позиція там деяких посадовців України, які говорять про те, що там всі власники російських паспортів зрадники, всі держслужбовці в Криму зрадники, це абсолютно не так. Ми забуваємо або не знаємо положення міжнародного гуманітарного права, яке в тому числі на державу-окупанта покладає обов'язок забезпечувати нормальну життєдіяльність на окупованій території, підтримувати правопорядок на окупованій території. Тому говорити, що всі, хто працював в правоохоронних органах, в судових органах

чи в окупаційних державних там органах в Криму є злочинцями, однозначно не можна і неправильно, і це шкодить реінтеграційним процесам.

Важливо також звернути увагу, останнє на чому я зупинюся. Повторю те, що говорив пан Ростислав – заступник міністра культури, про те, що в принципі, жоден державний орган не передбачає створення кадрового резерву. Тому що по суті зараз на підконтрольній частині України існують всього на всього чотири органа, які були передислоковані з Криму – це прокуратура, поліція, СБУ і представництво Президента. Всі інші органи або формально містять в назві прив'язку до Криму, але Кримом не займаються, або взагалі, таких органів не містять.

Тому, я думаю, що в рекомендації комітетських слухань обов'язково треба включити цю норму. Тому що, коли Крим буде звільнений і ми в Крим повернемося, і в Криму говорити, на яких заходах про те, що Україна була не готова, законодавство було не готове так як ми чуємо розмови ці вісім з половиною років, що у нас законодавство досі не готове, держава не готова, в Криму це буде набагато болісніше чути. Тому створення саме кадрового резерву обов'язково повинно бути для того, щоб ми могли ефективно, швидко і якісно займатись вже тими процесами, які потрібні будуть в Криму після деокупації.

Маленьку тільки цифру скажу. На прикладі прокуратури, зараз штат прокуратури 77 працівників. До окупації, до 2014 року це було майже 1400 працівників. Тобто, уявіть, якщо ми завтра заходимо в Крим, 77 працівників мають замінити собою 1400.

Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо Ігор.

Колеги, у нас залишилося ще два виступаючих, два доповідача в онлайні. Дуже прошу, до п'яти хвилин регламенту. І після цього два запитання у нас буде буквально від колег. Мінімізували ми питання, тому швиденько закінчимо.

Слово в онлайні, Лариса Наливайко, завідувач Навчально-наукової лабораторії дослідження проблем правового статусу внутрішньо переміщених осіб та забезпечення гендерної рівності Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України.

Пані Лариса, слово вам. Вітаємо.

НАЛИВАЙКО Л. Дякую. Шановний головуючий, шановні учасники слухань! Дякую за надане слово, дякую за можливість висловити наші концептуальні моменти, пропозиції.

В цілому я хочу зауважити, враховуючи регламент, те, що нами вже надані розгорнуті пропозиції, в тому числі до чинного законодавства, наукове обґрунтування. Ці пропозиції, ми дуже сподіваємося, що можуть бути включені до проекту рекомендацій, які планується далі схвалити.

Тому декілька слів. Ці рекомендації, вони стосуються безпосередньо основ інформаційної, соціальної та гуманітарної державної політики. Це перші кроки, які обґрунтовані саме в цьому документі. Взагалі ми вже почули багато спікерів, ми розуміємо, що політика реінтеграції має бути комплексною і потребує врегулювання великої кількості питань, подальших кроків та рішень.

І сьогодні ці пропозиції, які було зазначено, вони мають і ґрунтовний характер, і осмислений. І тому декілька слів на окремих аспектах. По-перше, це щодо створення робочих державних структур: українських військово-цивільних адміністрацій з міжнародним експертним представництвом чи іншого формату публічних адміністрацій. Про них, до речі, вже сьогодні йшла мова.

По-друге, це соціальна та гуманітарна підтримка населення вже після деокупації як первинна задача. І далі це продумана системна інформаційна політика. Щодо соціально-гуманітарної сфери, першочергово, ми вважаємо, мають стати – це реалізація державної інформаційної та соціальної політики

в Криму, яка зараз, вже також сьогодні звучало, ускладнена внаслідок тривалої зміни демографічної структури шляхом переселення росіян.

Отже, проведення заходів, ми розуміємо, має передувати видворення росіян-колоністів і депаспортизація українців, яким примусово видавали російські паспорти.

Далі, це відновлення соціального забезпечення громадян України. Зокрема, це і соціальна допомога, соціально-гуманітарна робота на деокупованих територіях, яка, якщо говорити з самого початку, зможе стабілізувати ситуацію. Запровадження також на території Автономної Республіки Крим, міста Севастополя спеціальних соціальних програм, в тому числі це ті реформи, які зараз успішно проводяться на території України. Крім того, можливим є також, на нашу думку, створення системи пільг та заохочень для тих фахівців, які виявлятимуть бажання працювати і проживати в Криму, і здійснювати безпосередньо ці всі заходи.

Щодо тимчасово окупованих територій, то також дуже важливим аспектом є те, що населення тривалий час отримує пропагандистський інформаційний продукт держави-агресора. І в таких умовах в своєму інформаційному впливі на населення Криму ми бачимо, що Росія застосовує і незаконні, і неетичні, аморальні заходи, вони будуються на в цілому маніпуляціях, обмані. Тому першочергово після деокупації важливо відновити також для населення Криму доступ до об'єктивної та прозорої інформації.

І також вважаємо, що для відновлення довіри до публічної влади також важлива віртуалізація та цифровізація державної політики. Як на перспективу, можливо, це також застосування форм партисипативної демократії, у чому сьогодні Україна має значний успіх. Тобто відновити довіру людей можливо через збільшення особистої свободи, в тому числі інформаційної, політичної, культурної тощо.

Також декілька слів щодо того, що цивільні громадяни сьогодні вже також говорили про це. Важливо враховувати, що в АРК залишаться цивільні

громадяни Росії, тобто це може в майбутньому також використовуватися як елемент гібридної війни. І у питаннях примусового видворення, також ми зазначаємо в наших пропозиціях, росіян з території Криму доцільно скористатися механізмом відступу від зобов'язань – дерогацією, сьогодні також звучали в Женевській конвенції, зокрема це четверта Женевська конвенція 49-го року. Деокупація Криму також має припинити розмивання Росією ідентичності корінних народів, зокрема на індивідуальному рівні, і саме це дозволить посилити увагу до національної ідентичності та до національної культури.

І наостанок. Розвиток соціальної сфери та якісне соціальне забезпечення громадян в Криму прямо пов'язано з реалізацією концепції відновлення тимчасово окупованого Криму після його деокупації, яка саме була презентована урядом під час другого саміту Кримської платформи.

Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Ларисо, дякуємо вам за змістовну доповідь.

Олена Луньова – "Центр прав людини "ZMINA" також сьогодні з нами в онлайні. Дякуємо. Вам слово.

ЛУНЬОВА О.В. Вітаю, колеги. Дякую, шановний пане головуючий, шановні колеги. Дякую за надану можливість виступати останньою – це окрема честь і задоволення, але я буду дуже коротко.

ГОЛОВУЮЧИЙ. У нас ще будуть питання, тому ви не остання.

ЛУНЬОВА О.В. Добре. Я дуже вдячна комітету і за підтримку ідеї проведення комітетських слухань, і за те, що сьогодні дуже багато важливих питань підняті. Дійсно, напевно, ще рік тому говорити про заходи, дуже практичні заходи з деокупації Криму, моделювання, як буде виглядати

система органів державної влади на деокупованому півострові, було майже фантастично, але зараз ми це робимо і це дуже важливо.

Як вже сьогодні декілька разів колеги згадували, шановна пані Таміла, на базі Представництва Президента України в Криму створена робоча група, де ми намагаємося шукати відповіді на дуже практичні питання, пов'язані з деокупацією Криму і тривалою реінтеграцією деокупованих територій, і це дуже важлива робота.

Я сподіваюся, що найближчим часом ми зможемо більш детально представити основні напрацювання по сферах, які вже пані Таміла означала. Але я хотіла б зазначити декілька моментів, які важливо враховувати вже зараз.

Шановний пан Ігор Поночовний говорив про питання відповідальності і про те, що нові ініціативи, нові законотворчі ініціативи, які були прийняті в парламенті після початку широкомасштабної збройної агресії, непропорційно можуть вплинути на кримчан. І я думаю, що це дуже важливе застереження, що при прийняті актів, які стосуються особливо кримінальної відповідальності, необхідно враховувати наслідки для мешканців територій, які були під тривалою окупацією вже більше 8 років. І тут мова йде і про питання колаборційної діяльності, і про посібництво державі-окупанту, і про глорифікацію Російської Федерації, і про державну зраду, і так далі. Тобто ті статті, їхнє застосування формально може дуже негативно вплинути на кримчан якраз через те, що більшість кримчан формально підпадають під ознаки вчинення цього кримінального діяння, і обов'язково російська пропаганда буде використовувати це у своїх цілях, що, безумовно, громадянам України і самій державі Україні непотрібно. Тому тут дуже важливо зважувати ризики і наслідки для мешканців окупованих територій в прийнятті нових статей Кримінального кодексу. А ми знаємо, що нові ініціативи вже є, зокрема від уряду. Тому тут треба дуже зважувати, особливо, що стосується паспортів.

Друге питання – це нові факти, примусова мобілізація. Не дивлячись на те, що призов строковий, призов на окупованій території відбувався всі ці роки, примусова мобілізація, яка буде розгортатися на території Криму, потребує також уваги від держави і, напевно, потребує змін до Кримінального кодексу України, тому що наразі ми вже бачимо це по тих людях, які були примусово мобілізовані на територіях Донецької, Луганської областей, які потрапили в полон до Збройних Сил України. Ми вже бачимо, яка є практика притягнення їх до відповідальності і звинувачення у вчиненні злочину державної зради, такі люди отримують величезні строки позбавлення волі, до 15 років. І нам потрібно враховувати, що кримчани, яких примусово будуть гнати на війну, вони мають здаватися в полон, безумовно, але без перспективи сісти у тюрму на тривалий-тривалий час. Тому це також питання необхідно врегульовувати і через зміни слідчої практики в першу чергу і судової, і через зміни законодавства.

Третє питання, яке також нагальне і яке сьогодні вже підіймав шановний пан Уповноважений Верховної Ради з питань прав людини – це питання документів.

І дуже добре, що сьогодні в слуханнях бере участь представник і Голова Державної міграційної служби, тому що зараз, після початку широкомасштабної збройної агресії, загострилося це питання отримання паспортів мешканцями, особливо Криму, окупованих територій.

Тому що ці люди, особливо молодь, мова йде зараз про людей в віці 18 або 17, 25 років, які не могли отримати паспорт під час окупації, потім був карантин і окупація, а зараз широкомасштабна збройна агресія. І ті люди, які навіть виїжджають за кордон, не можуть потрапити, повернутися в Україну і оформити свої документи.

На це необхідно звернути увагу і розробити відповідний механізм ідентифікації таких громадян, хай воно буде дистанційне, чи вона вже буде в Україні. Але такі люди, які є громадянами України, проте не мають паспорта,

повинні отримати змогу повернутися до нашої країни і вже тут вирішувати свої документальні проблеми.

Загалом, це дуже конкретні кроки, які можуть бути здійснені і мають бути враховані вже зараз. Але що стосується довготривалої такої роботи по напрацюванню загальної візії концепції Криму, то ця робота триває і ми будемо до неї долучатися.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, пані Олена, дуже дякую.

На цьому доповіді ми закінчуємо і переходимо до запитань. Хочу нагадати, що запитання доповідачам можуть задавати виключно народні депутати України, оскільки слухання проводяться в рамках здійснення комітетом контрольної функції.

Я дуже іще раз дякую всім колегам нашим народним депутатам, які готували це засідання, а також, які доєдналися, готували та доєдналися до нього і в офлайн і в онлайн.

Пан Мустафа Джемілєв з нами член нашого комітету. Пан Мустафа, вам слово для запитання. До кого запитання буде від вас? Скажіть.

ДЖЕМІЛЄВ М. У мене нема запитань, я тільки декілька слів хочу сказати.

По-перше, я дякую всім учасникам наших слухань, всім хто виступав на цих слуханнях – це велика моральна підтримка нашим співвітчизникам, які зараз перебувають в окупації. Для них дуже важливо знати, що вони завжди в сфері уваги в своїй країні і що тут постійно щось робиться для їхнього звільнення.

Окрема подяка за пролунавший заклик до нашого парламенту, якнайшвидше відновити історичну топоніміку Криму, яка тотально була роздавлена … *(Не чути)* як після окупації Росією в 1783 році, так і особливо радянським режимом після депортації 44-го року. Ми цього безуспешно

добиваємося майже всі роки незалежності України. Я тільки хотів порекомендувати учасникам нашої делегації в парламентського вимірі Кримської платформи в Загребі в жовтні цього року обов'язково звернутися до парламентів всіх країн, що беруть участь у цьому форумі, в тому числі із закликом приєднатися до прикладу Балтійських країн і Канади і також визнати депортації кримськотатарського народу в 44-му році як злочин – геноцид. Це дуже актуально, оскільки практично така ж політика щодо корінного народу Криму і етнічних українців проводиться в наші дні і правонаступником СРСР - Російською Федерацією.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Пан Мустафа, дякуємо вам.

Також з нами ще раз…

ЧИЙГОЗ А.З. Будь ласка, я теж… Пан головуючий…

ГОЛОВУЮЧИЙ. Да, да. Ахтем Зейтуллайович, даємо.

ЧИЙГОЗ А.З. Будь ласка, два слова додам.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Давайте.

ЧИЙГОЗ А.З. *(Не чути)*

ГОЛОВУЮЧИЙ. Пан Ахтем, у вас з інтернетом є проблеми. Перепідключіться, будь ласка. Ахтем Зейтуллайович Чийгоз… Я поки дам слово також я так розумію…

ЧИЙГОЗ А.З. Я на зв'язку.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо. Давайте, пан Ахтем.

ЧИЙГОЗ А.З. Я більше трьох годин чув всі ці відповіді, напрацювання по багатьом напрямках. Звичайно, щоб всі напрямки вислухати, це потрібно буде декілька днів, наскільки зараз ситуація в Криму загалом вона така дуже жахлива і ми багато напрямків ще не чули. Але, я думаю, в мене теж є деякі пропозиції. Я хочу чесно казати, що нам потрібно зараз от в ці часи, в ці дні напрацювати не рекомендації, а якісь пропозиції, з якими б ми вийшли би і до наших громадян в Криму, і до наших партнерів. Ми всі бачимо, що синергія всіх зусиль, вона дає завжди якійсь результат. Я маю на увазі про оту злочинну мобілізацію, ... *(Не чути)* на телефонах і нам телефонують, і ми... Ми тільки два шляхи зараз бачимо, про деякі з них відверто, але правильно сказала Таміла на сторінці в Фейсбуці. Но думаю, що нам от дуже швидко треба напрацювати якісь пропозиції, щоб ми звернулися і до громадян, і до наших партнерів, і особливо перед тим самітом парламентського виміру Кримської платформи, де я і Мустафа теж є співголовами, щоб ми могли на нашому парламенті встигнути прийняти от ці напрацьовані пропозиції. Це ситуація зовсім інша тої, з якою ми стикалися от на протязі от цих восьми років. Масштаб от цього злочину, який буде кожного чіпати у Криму, це ми не можемо не відреагувати от так швидко і дуже потужно.

Тому я всіх закликаю надати в наш комітет найближчим часом пропозиції свої і, щоб ми прийшли до чогось такого більш зрозумілого і для наших громадян в Криму, і до наших партнерів.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, пане Ахтем.

І ще два фінальних, скажімо так, слова від наших колег, присутніх офлайн. Сергій Козир, будь ласка.

КОЗИР С.В. Дякую, Максим Миколайович.

В першу чергу хочу висловити подяку тим, хто долучився до цих комітетських слухань, звісно ж, організаторам цих слухань. Це і керівництву Верховної Ради, і комітету нашому, і обов'язково пані Тамілі, і всьому вашому представництву.

Дійсно, більше 8 років Крим в окупації, і тільки після певних дій Президента України, ми пам'ятаємо, що ми з Антоном Кориневичем, ще працюючи в Херсоні, при підготовці до першого цього саміту Кримської платформи за три або чотири місяці прийняли більше 40 делегацій, возили їх до КПВВ разом з Тамілою. Тобто ми розуміємо, коли людина одна хоче, то всі там підхватують і біжимо. До чого ця вся репліка? Це для того, тому що я дуже багато тут чув, особливо в другому блоці нашої інформації, стан виконання, але ми всі доповідаємо, але давайте для себе поставимо дедлайн для того, щоб це продовження тієї інформації, що сказав Ахтем Зейтуллайович, що саме ми повинні виконувати.

Вісім років Крим в окупації, а ми зараз кажемо: немає кадрового резерву, немає підручника, немає того, немає цього. Тому моделюємо ситуацію. Завтра там "жест доброї волі" або ООН, або щось інше – і Крим тут. І що ми будемо там розповідати людям: ми чекали зиму у вересні чи як? Як зазвичай, зима приходить до нас у січні. То давайте працювати.

Ми зі свого боку готові долучатися, допомагати. І дійсно я пропоную це включити в рішення цих слухань, щоб десь було все це переведено на математичні рейки. Щоб ми розуміли: не просто там меморандум або щось там, бажання, а дійсно повинно – звідси до звідси, зроблено те-то, те-то. Тоді воно буде.

Тому, коли було поставлено таке завдання, і з'явилися і закони, і Кримська платформа з'явилася. І реакцію побачили наші іноземні колеги, партнери, і вони тоді також долучились до цієї платформи. Тому що вони сказали: так це в першу чергу ваша ініціатива повинна бути, а потім уже долучимося. А коли ми просто кажемо: десь хтось повинен зробити,

кадровий резерв, ніхто не зробить крім нас. Це ж в тому числі і відповідальність керівників старшого керівництва вашого напрямку. І там пан Ростислав казав, що це дуже важка робота, робота з людьми, повірте мені, хлопцям, які зараз боронять нашу країну їм це в очі не потрібно казати, тому що це не сопоставимо з їхньою роботою.

Тому давайте долучатися, всі включатися в робити. Тому що дійсно рано чи пізно ми все повернемо і нам потрібно буде працювати там дуже серйозно.

ГОЛОВУЮЧИЙ. І не тільки Крим повернемо.

КОЗИР С.В. Сто відсотків.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо.

КОЗИР С.В. І в продовження цього скажу не тільки Крим. Ми знаємо зараз у нас там 8 мільйонів ВПО. Це ті ж люди з якими вже сьогодні можна працювати і дуже багато із Криму, з якими також потрібно працювати. Це не тільки інфраструктура або щось інше, це в тому числі люди, а люди – це ...

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо, Сергій В'ячеславович.

Руслан Горбенко, заступник голови комітету.

ГОРБЕНКО Р.О. Дякую, шановний головуючий. З ким не здоровався, доброго дня. Дуже корисні слухання, дуже сподобався виступ заступника міністра інфраструктури. Я бачу, що вони вже планують там велике будівництво наступного року. Але я підтримую свого колегу, ми на вчора вже мусимо мати законодавчу базу, щоб вже пропонувати нашим громадянам, які там живуть, які, мабуть, примусово отримали паспорт Російської Федерації. Але ми вже повинні все зробити законодавчо, щоб уже

і посвідки про народження уже могли отримувати, паспорт громадянина України і дати можливість громадянам 1996-2004 року народження, які мають посвідки про народження українські, але вже отримали паспорти громадян РФ, отримати паспорт України і приїхати в Україну, щоб отримати та минути цю ганебну мобілізацію, часткову чи нечасткову. Ми всі розуміємо, що це початок кінця путлера, але це не мусить нас зупинити в нашій спільній праці. І якщо у вас є пропозиції, будь ласка, до нашого секретаріату щодо законодавчих ініціатив. І дуже от було б корисно, щоб ви також обмінялись і контактами друг з другом. Тому що, якщо у вас є якась спільна тема, разом легше її опрацювати і надати вже на наступну зустріч, а цю зустріч уже ми повинні проводити уже не раз на рік, а раз на три місяці, тому що ми вже точно не маємо часу.

Так що дуже дякую. Дуже було цікаво.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Руслан Олександрович.

Друзі, пробачте, з нами ще наша колега, народний депутат України, не член нашого комітету, але людина, яка на 100 відсотків знає, що таке окупація, що таке Крим, що таке дійсно потреба його повертати, це наша колежанка Ліза Богуцька, представниця Криму.

Лізо, вітаємо вас! Вам слово.

БОГУЦЬКА Є.П. Добрий день! Дуже-дуже дякую. Може, я вже завершаюча буду.

Я повністю підтримую... Я дуже багато хотіла сказати, але обмаль часу, не можу розказати про все, може наступного разу, але я підтримую своїх колег, особливо і кримських татар наших, і хлопців, які останніми зараз все це казали. Тому що коли прийшла Росія в Крим, у неї не було нічого. Це підтвердять всі кримчани, які зараз тут присутні чи офлайн, чи онлайн, не було нічого, не було ані бланків паспортів, які вони робили навіть в

Красноярську і потім присилали, навіть без реєстрації, тому що не могли зібрати всіх документів про реєстрацію в Криму.

Не було ані яких печаток, навіть всі, хто відмовлялись від російського громадянства, вони отримували прості папірці за підписом якогось там лейтенанта Аланії, чи когось, хто просто підписав, що ти відмовився і все, тобто папірець без нічого, без печаток.

Не було в них жодних бланків, ніяких бланків, які там про одруження, про народження дитини, нічого не було.

Тому, ми українці, ми маємо так підготуватись, щоб ні в якому разі не бути схожими на Росію і коли ми увійдемо в Крим, у нас має бути вже все, все готове так, що ми нібито завтра… І я підтримую повністю, жест доброї волі, все що завгодно може бути, отямитись Путін, чи там Путіна вб'ють, отямиться ще хтось, чи там вб'ють Аксьонова, ще щось відбудеться і скажуть "нате, заходьте". І ми зайдемо і що, і ми будемо схожі знову на ту Росію, яка не була ніяк підготовлена, але захопила.

А ми повертаємо своє, тому в нас має бути все, повністю відкриті потім всі реєстри, щоб потім тільки ми звірили все і почали працювати.

Дуже дякую за все.

Маю велике сподівання, що Крим розквітне набагато більше чим був навіть до окупації Росією.

Дякую вам.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо Ліза. Дякую всім колегам народним депутатам.

Шановні учасники, підводячи підсумок хочу ще раз підкреслити, що Україна не розглядає жодних компромісних варіантів врегулювання війни, який передбачав би територіальні поступки. Стратегічним завданням нашої держави є відновлення територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаного державного кордону, забезпечення державного суверенітету України та розбудова миру і безпеки. Переконаний, що тільки

політична згуртованість, ідейна єдність і спільне розуміння мети допоможуть нам вибудувати правильні та зважені кроки щодо повернення нашої території.

Від імені всього нашого комітету висловлюю вам слова вдячності кожному та вашим міністерствам, вашим командам, вашим громадським організаціям, представництвам за змістовні виступи та інформацію, яку ви нам сьогодні надали. Якщо хтось не встиг подати свої пропозиції до рекомендацій, пропоную надіслати їх до завтра до кінця дня до секретаріату комітету для узагальнення. Якщо потрібно, тут є представники нашого секретаріату, можна зараз підійти, там обмінятись контактами, взяти якусь інформацію. Секретаріату комітету даю доручення опрацювати всі отримані пропозиції до рекомендацій. Вже на найближчому засіданні нашого комітету ми з колегами обов'язково затвердимо всі конструктивні рекомендації, які в подальшому будуть надіслані до відповідних державних органів і стануть дієвим підґрунтям для наступних кроків держави в питаннях деокупації та реінтеграції Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

Ще раз дякую всім за участь та конструктивну роботу. І як сказав наш Президент: "З Криму почали, Кримом і закінчимо".

Слухання оголошую закритими. Дякую. Всім гарного дня!